

Louis Pasteur.

(Spisal dr. Fr. L.)

Louisa Pasteurja smemo imenovati dobrotnika človeštva v pravem pomenu. Mislim, da je večini izmed naših bralcev znano njegovo ime. Znano je pa najbolj zato, ker je Pasteur zdravil take nesrečneže, katere so oklali stekli psi. Do najnovejšega časa ni bilo znano no-

Louis Pasteur.

beno zdravilo zoper pasjo 'steklino. Kar so svetovali in svetujejo semtertje, to ni nikakor zanesljivo. Šele Pasteur je uspešno zdravil tudi steklino in s tem si je pridobil slavo po vsem

„DOM in SVET“ 1895, št. 24.

svetu. Torej je prav, da se ga spominjamo ob njegovi smrti.

Louis Pasteur se je rodil dne 27. grudna leta 1822. v Dôleu, v jurskem departementu na

Francoskem. Po dovršenih šolah je bil povzdignjen za doktorja l. 1847. Takoj nato je postal namestni, potem pravi profesor kemije v Strasburgu, pozneje v Lilleu. L. 1857. je prišel kot ravnatelj na „Normalno šolo“ v Parizu, od koder je za nekaj let prestopil na šolo lepih umetnostij, l. 1867. pa je dobil stolicu kemije na Sorbonnei, pariškem vseučilišču. Tu je bil na pravem mestu, in odslej je rastla njegova slava. L. 1882. so ga izvolili v „akademijo“, kar je najvišja odlika za francoskega učenjaka, a l. 1892., ob sedemdesetletnici njegovega rojstva, došla mu je še višja odlika: izročili so mu veliko zlato kolajno, napravljeno z doneski mednarodne zbirke. Umrl je dné 29. kimovca t. l. Kakor je vedno živel kot dober katoličan, tako je tudi umrl kot zvest sin svoje cerkve. Pokopali so ga z velikim cerkvenim sijajem, čeprav so ga hoteli veljaki prenesti v Panthéon. Sožalje se je izražalo iz vseh krajev in iz vseh dežel.

Pasteur je bil učenjak prve vrste, čegar veleum je vedo obogatil z mnogimi pridobitvami. Najprej se je bavil z raznimi kemijskimi pojavi pri vretju in kisanju. Spoznal je, da je n. pr. vretje vina odvisno od raznih jako malih živih bitij; jednako je v kvasu ali, kjer organske snovi gnijejo in razpadajo. Po raznih preiskavah je sestavil celoten nauk o kvašenju in ovrigel Liebigov nauk o vretju in gnitju. Ovrigel je takratno misel nekaterih učenjakov, da nastajajo male rastlinice in živalce same po sebi (*generatio aequivoca*), ter je dokazal, da pridejo po zraku v razne snovi. To mu je kazalo pot, da je preiskoval natančneje ona najmanjša bitja, ki delujejo pri kisanju ali gnitju, in tako jih je zasledil tudi v raznih boleznih, zlasti v pasji steklini. V nekaterih boleznih se pokažejo v krvi ali v kakem delu telesa taka neizrekljivo majhna živa bitja v velikem številu, množé se jako hitro in naposled usmrté človeka. Taka mala bitja imenujejo mikrobe. Preiskave Pasteurjeve so pokazale, da se mikrobe dadó prenesti iz telesa v drugo telo, da se dadó rediti itd. Prav to ga je napotilo, da je našel pomoček zoper steklino. Jel je namreč take mikrobe cepiti v telo, s tem se jih je telo polagoma privadilo in tako zavarovalo proti bolezni. Poskusi

so se obnesli tako dobro, da je francoska država napravila velik ‚laboratorium‘ za taka preiskovanja in pa velik zavod za zdravljenje stekline. In v ta zavod pošiljajo ljudi s celega sveta.

Kar je Pasteur našel v vretju in gnitju organskih snovij, to so hitro porabili izdelovalci pijač, kakor žganja, vina, pive s prav dobrim uspehom. Vino ali pivo z ogrevanjem narediti stanovitneje, pravi se: pasteurizovati. Pijača dobi namreč več moči, da se ubrani kisanja. Sploh je pokazal vedi in tudi delu novo pot in s tem si je pridobil pravih zaslug za vse človeštvo.

Pasteur je svoje iznajdbe objavljaj največ v poročilih (*comptes rendus*) francoske akademije in v francoskih analih kemije in fizike. Poleg tega je objavil še posebej spise, kakor *Mémoire sur les corpuscules organiques qui existent dans l'atmosphère* (Pariz, 1862); *Exemple de fermentation déterminée par des animalcules infusoires* (Pariz, 1863); *Études sur le vinaigre* (Pariz, 1868); *Études sur la maladie des vers à soie* (Pariz, 1870); *Études sur le vin, ses maladies et sa conservation* (Pariz, 1873); *Études sur la bière* (Pariz, 1876) i. dr.

Značaj Pasteurjev je bil jako lep. Bil je v vedenju pohleven, prijazen in ljubezniv. Vseskozi je bil nesebičen, gorel je za znanost in delal zanjo neumorno. On ni bil učenjak one vrste učenjakov, ki so učeni sami zase; učenost mu je bila pomoček, da je koristil človeštvu.

Da je bil veren katoličan, ki se ni sramoval nikdar svoje vere, to smo že povedali. Zares, ako čitamo, da so bili največji učenjaki v prirodoznanstvu kakor Newton, Ampère, Pasteur in dr. verni kristijani, kako se nam mora studiti besedičenje nasprotnikov vere, da se vera ne strinja z vedo! A naš Pasteur je ljubil tudi domovino svojo. Rekel je v javnem nagovoru: „Da, znanstvo nima domovine, toda znanstveniki jo imajo.“ In ob raznih prilikah je povedal in v dejanju pokazal, da ljubi iskreno svojo domovino. Neizrekljivo ga je bolelo, ko je videl l. 1870. in 1871. svojo domovino ponižano; veselje pa ga je navdajalo, ko je Francoska zopet vstajala. Pač tolažilne so mu bile besede velikega Angleža Huxleya: Njegova (Pasteurjeva) dela so donesla Francoski več dobička, nego je plačala vojne odškodnine.

Lepi značaj Pasteurjev se kaže tudi v tem, da je jako ljubil svoje stariše, vedno se jih je spominjal hvaležno in jim pripisoval, kar je imel in dosegel dobrega.

Pasteurjev vzgled naj bi svetil kakor svetla luč tudi našim domoljubom in zlasti naši mla-

dini. Kar smo tolikokrat že rekli, zopet poudarjamo: Naj se mladina ne udaja brezplodnemu politikovanju; naj se ne vnema za stvari, ki so danes, a jih jutri ni: marveč naj se vsak slovenski mladenič trudi, da bo kaj znal, potem bo tudi kaj storil za narod.

Vedni strah.

Ko zrem pomladi nežni cvet,
Srce se vzradostuje;
V tej radosti pa se bojim,
Da cvet mi kdo poruje.

Ko čujem peti ptičico
Pomlad oznanjujočo,
Bojim se, da se uloví
V zadrgo zevajočo.

Ko žuboreči gledam vir,
Veselje me navdaja;
A virček brzo mi naprej
Šumlja iz tega kraja.

Polje nalito, klas rumén
Sto nád mi v srce vliiva;
Pa zbira že se vrh nebá
Nevihta pogubljiva.

Veselo gledam na raván,
Kjer pase deček čédo;
Pa glej ga volka, kruto zver:
Med ovce plane v sredo.

Zavestno ogledujem hram,
Domovje urejeno;
A, zvon naznanja mi požar,
Da vse bo vpepeljeno.

Družina srečna, srečen dom,
Roditelja z otróki;
A čuj, na vrata trka smrt,
Noseč morilo v roki.

Nad čem se pač naj veselim,
Kaj naj me vzradostuje,
Ko slednjo nado, slednji up
Sovrag mi ukončuje?

Kaj, če trenutek sem vesel,
In zadovoljen, srečen,
Ko koj za srečo pride strah,
In strah — ta strah je večén.

Anton Hribar.

Trnjev venec.

(Roman. — Spisal Podravski.)

(Konec.)

XIV.

V prijazni dolinici, med strmimi, nevisokimi griči, tam, kjer drvi zelena Sava svoje valove proti Slavoniji, nahajamo na hrvaški strani, dobro miljo od vstaškega taborišča, malo osamljeno hišico, podobno kočam naših planšarjev po planinah. Jeden hlod položen vrh drugega, povešen in zveržen strop, pokrit z deskami in obložen s kamenjem, majhna okna: to je njena vnanjost, ki potniku priča, da je bilo tukaj treba dokaj drugega opraviti poprej, predno so li mislili na vkusno zidano stavbo. Kraj je bil namreč preblizu turške Bosne, od koder so se večkrat natihoma priklatali ropat in požigat turški razbojniki. Prebivalci ob turški meji torej niso imeli za stanovanje toliko skrbij, kakor navadno drugodi, saj je bilo tako le malo škode, ako so neverniki zapalili gospodarju streho nad glavo. Od ostalih selišč je bila naša 'kuća' dovolj oddaljena.

Le malo življenja je bilo opaziti tukaj. Na dvorišču je razgrajal kakih osem let star deček ter se kratkočasil z dolgoušnim oslom, ki je

mirno mulil travo, a tam za kočó na vrtu sta potihoma kopali dve ženski, pač mati in hči. Kar nakrat — nenadoma — ne daleč od nju počí strel.

„Za Boga, kaj je to?“ vzklikneta mati in hči, ter se ozreta proti oni strani, od koder se je zaslišal strel. A v tem času počí drugič in tretjič. „Kaj neki imajo tam? Kaj bo, ako dojdejo Turki, očeta pa še ni doma?“ Tudi bosonogi deček urno popusti osla ter se približa našima ženskima.

Prebivalci tega kraja se niso bali brez vzroka. Saj so živeli poleg okrutnega in brezvestnega soseda. Koliko grozovitostij so pripovedovali begunci, ki so bežali tu skozi v notranjo hrvaško deželo! In ker se je nastanil naposled ne daleč od todi tabor vstašev, bilo je to tudi povod, da je marsikateri hrvaški domačin popustil kočó in svojce ter se pridružil četi, od koder se je smel slobodno vrniti, kadar se mu je zljubilo. Tako tudi naš gospodar. In sedaj ga pogrešajo pri hiši, ko je bilo slutiti, da prideró morda neusmiljeni roparji; ali pa se vrača on ter strelja, ker naznanja, da mu je potrebna pomoč.

Tako preišljeva je sta gledali ženski s fantom še nekoliko časa proti oni strani ter naposled res zapazili človeka, domačina, ki je nenavadno urno korakal proti hiši. Jako se razveselita, spoznavši, da to ni nikak Turek, marveč hišni gospodar sam.

„Oče! oče!“ jameta klicati sin in hči, ko ta že prisopiha k hiši, a mati ga urno vpraša o vzroku, zakaj je prišel domov. Toda on se ne dá motiti. Urno skoči k oslu, obrzda ga, zasede in naroči ženi, naj takoj pripravi v čumnati poleg glavne sobe mehko ležišče, nekaj vina, obveze in čednih cunj ter sploh vsega, kar je ob času nesreče potrebno. Dobila bo hudo ranjenega človeka na dom.

„Kam pa greš?“ vpraša ga žena.

„Moram urno po zdravnika; le glej, da bo vse v redu“, odvrne mož ter urno odjaše na osliču po robati poti.

Žena hiti pripraviti, kar ji je bilo naročeno, potem stopi na prag, da bi videla, ali kdo prihaja. Ni čakala dolgo, ko opazi po stezi, po kateri je bil poprej dospel mož, prihajajoče ljudi. Nosila so kazala, da nekoga nesó.

Ko dospó k hiši, pokaže jim žena v sobici lepo prirejeno ležišče ter naroči, naj bolnika tjekaj položé. Ležal je v nezavesti, in kri mu je obilno tekla iz roke, katero je imel odsekano nad laktom. Pa tudi iz druge je krvavel.

Močno je ganil ta prizor našo žensko in njeno hčer, in smilil se jima je mladi ponesrečenec, s katerim je dospel neki drug mladenič njegove starosti, ki pa je bil grozno potr in bled. Kako hudo ga je bolela ta nesreča, kazalo je to, da si je kar lase pulil iz glave in tarnal, kakor bi bil iz uma. Na obrazu nesrečnikovem se ni videlo več življenja. Oči so mu bile udrte in zaprte, usta je imel openjena, nos se mu je tanjšal, ostala roka je bila ledeno mrzla. Skrajni čas je torej bil, da se je gospodar vrnil z zdravnikom.

Le s težavo se je dal obupni tovariš, ki ni bil nihče drugi kakor naš Janko, ločiti od bolnika Marka; a gledati, kako bo zdravnik ravnal z bolnikovo rano, tega ni mogel.

Pobegne iz sobe doli pod kostanjevo drevo ter se vleže na tla, izvleče iz žepa svoj dnevnik, iz katerega iztrga list, da bi nanj pisal. Toda kako bi pisal? Oči se mu zalijejo s solzami, da niti papirja ne vidi. Ko se nekoliko pomiri, vstane ter se vrne v hišo.

„Kaj, gospod zdravnik, je-li še upati rešitve?“ vpraša, ko stopi k ranjencu, katerega je oskrboval zdravnik v navzočnosti hišnega gospodarja. Rana na jedni roki je bila srečno obvezana.

Zdravnik skomizgne z ramenoma, kakor znajo vsi zdravniki. „Možno je še; upam, ako

se bo ravnal po mojem naročilu; toda še drugo roko bo treba odrezati. Ranjena je, kakor vidim, od turške kroglice, ki ji je kost razbila ter mu jo popolnoma pohabila. Če je čvrste narave, utegne preboleti.“

Nov, še večji strah se polasti Janka, ko zasliši te besede, in vnovič zbeži ven. Zunaj se nasloni na steno, udarja z glavo ob njo in joka, da bi se ga kamen usmilil. Naposled se ves omamljen zgrudi na tla.

Vzbudijo ga znani glasovi gospodarja in zdravnika, ki sta bila prišla iz hiše. Ko ga ugleda zdravnik, vpraša ga:

„Vi ste Slovenec, kaj ne?“

„Da.“

„In oni je vaš tovariš?“

„Moj jedini in najboljši prijatelj. Jaz sem pa kriv te grozne nesreče.“

„Res, velika nesreča“, povzame zdravnik, „toda porok sem vam, da še ozdravi. Ljubezen do rojakov me veže, in zato vam zatrjujem, da ga bom oskrboval kakor svojega brata.“

„Za Boga vas prosim, storite to!“ In nekoliko mirneje vpraša dalje: „Ali se je že zavedel?“

„Že nekoliko, pa sedaj ga ne smemo vznemirjati.“

Janku so se jele polagoma vračati misli. Segel je po svoji denarnici ter jo izpraznil pred gospodarjem in zdravnikom, govoreč: „Tu imate vse, kar imam, oskrbujte ga in zdravite! Za drugo pa naj vas poplača Bog!“

Gospodar in zdravnik sta se branila denarja. A ker je mladenič le silil in silil, vzela je naposled gospodar denarje in jih spravil. Nato reče Janko:

„Pustite, da ga še jedenkrat vidim. Potem pa se hočem maščevati nad temi razbojniki, maščevati za kri prijateljevo.“

Ugovarjanje zdravnikovo, naj bolnika sedaj ne nadleguje, ni pomaglo nič. Janko je hitel v hišo in tu našel Marka v zavesti. A le polagoma ga je bolnik spoznal.

„Oj, brate, Marko!“ zakliče, približujoč se njegovi postelji, „odpusti prijatelju, da te je odvedel v ta boj! Odpusti mi!“

Marko je bil sicer v groznih bolečinah, vendar pa se je blago nasmehnil tovarišu, in zdelo se je, da bi mu bil rad podal desnico, ko bi jo bil imel. S slabim glasom torej reče: „Odpuščam.“

„O ti blago srce!“ vzklikne sedaj Janko ter mu poljubi blede ustnice. „Vedi, da se ne vrnem poprej, predno se ne maščujem zaradi tvoje nezgode. Tukaj bodo med tem skrbeli zate, kakor za rodnega brata.“

In hitel je proti vratom.

Ž njim v tabor sta šla še dva vstaša, a pri bolniku je ostal gospodar, ki je imel sedaj doma

opravila. Ko se prva razburjenost nekoliko poleže, vpraša zdravnik gospodarja, kaj mu je znano o teh dveh tovariših in kako je moralo priti tako daleč, da se je uprav ta slovenski prostovoljec toliko ponesrečil.

Gospodar sede poleg zdravnika na klopico, gospodinja pa, ki je bila v hiši, odpre okno, da bi ne preslišala nobene besede. Mož si natiča pipo in jame pripovedovati.

XV.

„Kakor veste, gospod zdravnik, razširjala se je vstaja, ki se je započela v Hercegovini, lansko leto skoro po vseh posavskih in podunavskih turških pokrajinah; njen hrup je odmeval celó po Balkanu in po Macedoniji. Todi mimo so hiteli vse leto ubežniki, ki niso mogli prenašati dalje krutega jarma ter se tudi brez zagotovila, da bodo varni, niso hoteli več vrniti. Nato pa so se jele zbirati čete vstašev, izmed katerih je najbolj naraščala četa Hubmayerja-Slovenca, ki je bil nalašč zato pozvan sèm iz Hercegovine in si je potem tukaj napravil svoj stan ali taborišče. K njemu so hiteli bojaželjni mladeniči od vseh strani, a tudi ž njim samim je došlo dokaj zalih in krepkih fantov. Po zimi, ko so se vršile vaje v orožju, šel sem tjekaj tudi jaz. Razvideli smo kmalu, da s pohlevnimi in pokornimi Bošnjaki ne moremo veliko opraviti, ako pride do boja. Zatorej smo morali zanašati se največ le na svoje moči, in mi Avstrijci smo stopili v tesnejšo zvezo.

V taboru sem se torej seznanil s tema dvema tovarišema, ki sta se mi brzo prikupila. Oni še zdravi mladenič se je vedno vèdel bolj prosto, občeval je mnogo s poveljnikom, čegar desna roka je bil nekaj časa; pozneje, po dohodu Črnogorca Duke, pa se je tudi nekako počemeril. Ta ranjenec je bil njegov neločljivi spremljevalec. Dasi tudi tega na vnanjost ni kazal, videlo se je vendar kmalu, da mu ni kaj prida ugajal vojaški stan, in večkrat je s svojo otožnostjo vzbujal pozornost vseh svojih tovarišev. Povedal pa ni nikdar, kaj ga dela otožnega. Po Janku — tako je onemu ime — zvedel sem naposled, da je šel v naš stan nekako prisiljen, da je sin imovitih starišev ter je zapustil domá kmetijo, tugujočo nevesto in postarno mater, ki ga obé že težko pričakujeta. Da bi si pregnal domotožje, izbral si je naposled najtežje delo pri vaji vstašev; najvzgedneje, neutrudljivo jih je uril, v nemal in vspodbujal za krvavi boj. Videlo se mu je tudi na obrazu, da je težko pričakoval boja. Hubmayer je tedaj poslušal samo Črnogorca, a ni hotel nič slišati o tem, da bi zgrabili Turka.

Ko je Duka zapustil tabor, prišli so zopet Hubmayerjevi rojaki na svoja poprejšnja mesta. Ti so tudi na vsak način zahtevali vojevanja, sicer — so dejali — se povrnejo vsi brez izjeme domov. Naposled se je moral načelnik udati njih želji. Poleg tega pa so se vedno pogosteje čule novice, da so Turki vstaše na drugih krajih že iskali in preganjali. Tako je kazalo vse, da se kmalu sprimemo. Zares! Turki so izvohali tudi Hubmayerjevo četo ter prihruli nad nas z nenavadno veliko silo. Zaslišavši, da se bližajo sovražniki, bili so naši pogorski junaki le veseli ter so si radostno pripovedovali, kako jih sprejmó. Le Bošnjakom samim, ki so bili v našem taboru, upadel je pogum. „Trebalo bo pač tem ljudem podati najpoprej dober vzgled, potem šele postanejo moški“, dejali so prostovoljci ter soglasno sklenili, da se postavijo v prve vrste. Saj se je hotel to pot vsakdo proslaviti in tako pokazati, da niso prišli sèm brez namena. Nekateri — med temi tudi ranjenec in njegov tovariš — so bili sklenili, da se po prvi odločilni bitki povrnejo domov.

Nikdar še nisem videl Janka veselejšega. Lice mu je žarelo, ves navdušen se je pogovarjal z vstaši o bodoči bitvi. Tudi sedanji ranjenec je bil ves premenjen; nestrpljivo je pričakoval trenutka, da se zgrabijo.

Že nekaj dnij smo bili vedno v orožju. Vsi smo se bili že naveličali čakanja, torej smo sklenili poiskati sami sovražnika. Bilo je zjutraj. Hoteli smo sami nekoliko operirati. Ko se nahranimo, odvéde nas poveljnik prav natihoma iz tabora v nižavo. Ne daleč zagledamo vse polno Turkov; kmalu smo bili na obeh straneh v groznem ognju. Huda in besna je bila borba, ljuti napadi. Ne samo, da se je na obeh straneh grozno streljalo, tudi handžar je imel dokaj opraviti tam, kjer so se sovražniki srečali z našimi, in nastalo je pravo mesarsko klanje. Tudi smo kmalu opazili, da je sovražnikov več, nego smo jih pričakovali, in skoro bi si bili mislili, da smo izdani.“

Gospodar nekoliko preneha; moral je vnovič prižgati pipo, ki mu je med pripovedovanjem ugasnila. Potem nadaljuje:

„V boju hipoma opazim, kako stojita danes ta dva mladeniča v prvi vrsti ter se borita kakor leva. ‚Ti tega, jaz tega‘, pogovarjata se med seboj, stikajoč se za nizek hrastov panj, izza katerega sta streljala. Tedaj se oglasi povelje k napadu. Vsi se spustimo v grozen dir; kar ni mogla storiti puška, imel bi dovršiti handžar in sablja.

Tudi ta junaka se z nami vred zakadita v sovražnika. Kaj se je vse takrat godilo, že ni bilo mogoče več videti, ker smodnikov dim se je valil nizko med nami, zemlja se polivala s

krvjo, ranjeni so ječali. Vsak je drvil in silil le naprej.

Ko dospem na neko višino, vidim kmalu, kako je našemu bolniku, odbijajočemu napad sovražnikov, nakrat omahnila roka ter mu puška padla iz rok. Očitno je bil ranjen. Ne marajoč mnogo za to, potegnil je handžar z drugo roko ter še sekal, pa z videzno težavo sovrage, ki so ga obkolili. Kolikor sem mogel, drl sem z ostalimi k njemu. Uprav, ko dospem k njemu, vidim, da je po njem zamahnil Turčin s krivo sabljo. Bržkone ga je namerjal kresniti po glavi, toda ostro orožje je zadelo le desnico in ta je tudi hipoma ležala odsekana s handžarom vred na tleh. V prvi grozi zadam Turku smrt in šele potem poskusim z ostalimi tovariši urno spraviti ga z bojišča, kjer je nezaveden obležal. Njegov tovariš Janko, ki je tudi takoj pogrešil tovariša, pritekkel je kmalu in nam sledil.

„Ali so bili sovražniki prognani?“ vpraša zdravnik.

„Ne vem še, toda mislim si, da so bili“, odvrne gospodar. „Jaz sem moral vso svojo skrb posvetiti ranjencu. Zavezali smo mu za silo rane, položili ga na nosila ter ga spravili po dolgem potovanju semkaj na moj dom.“

„Dobro, dobro, hvala vam“, reče zdravnik ter dodá: „Nu, sedaj pa moram še pogledati k bolniku. Pazite, da bo imel marljivo in skrbno postrežbo; zlasti pa ga obvarujte vsakega vznemirjanja. Krvi mu je veliko ušlo in tudi rane so hude. A umrl, upam, radi tega še ne bo.“

Po teh besedah gre z gospodarjem v sobo in naprej v čumnato, kjer najde poleg bolnika že gospodinjo in njeno hčer, ki sta mu podajali tople juhe. Že sam pogled na to delo usmiljenja je moral ganiti človeka. Zdravniku je ravnanje jako ugajalo; naročal je samo, naj skrbita ranjencu za počitek. Pregledavši še jedenkrat obeze, poslovil se je od navzočih z obljubo, da jih drugega dné zopet obiše.

„Da, da, ne pozabite nas!“ prosi ga gospodar, ko se poslovita.

XVI.

Minulo je nekoliko dnij. Marko je sicer trpel veliko, nenavadno veliko, vendar pa je premagoval s krepko svojo naravo grozne bolečine, da so se mu vsi čudili. Zdravnik ga je obiskoval pogostoma ter v resnici skrbel zanj, kakor je bil obljubil. Pa tudi ostali domači so ga imeli kot svojca; zlasti gospodarjeva hči se skoro ni ganila od njegove postelje. Od začetka je bil večkrat v nezavesti; ko so se pa jele rane celiti, bil je tudi duh krepkejši. Seveda mu zavest ni kazala nič veselega. Videl je, da je pohabljen in skoro uničen za zmerom. Zdravnik mu je iz

početka lajšal bolelost z opiumom; ko je pa že nekoliko okreval, dovolil je dajati mu vsak dan kupico dalmatinskega vina.

„Dovolil je, dajati mu jo“, zakaj sam ni mogel prinesiti ničesar več k ustom, niti obrisati si svojega obraza, svojih rosnih očij. Ko so se mu prikradle v oči solze, niso mogle kapati na hrbtu ležečemu na tla, pa so se mu zbirale v jamicah, in skrbna Mreta, gospodarjeva hči, je jemala rutico ter mu brisala oči in blede obličje. Hrano mu je nosila z žlico v usta, istotako tudi pijačo ter ga sploh oskrbovala kakor malega otroka. Polagoma so se Marku rane zacelile in vstal je zdrav s postelje. Vendar je morala še vedno skrb zanj biti prepuščena drugim, ker sam si ni mogel nič storiti. Sedaj je Marko šele prav videl, kako je človek človeku potreben. Razvidel je resnico poslovice: „Drevó se opira ob drevó, a človek ob človeka.“

„Bog ti stotero povrni, blago srce!“ šepetal je mladi Mreti, ko je videl, kako skrbi zanj. Obžaloval je jako, da ne bo mogel izkazati hvaležnosti tem dobrim ljudem, ki so ga sprejeli v oskrbo, in uprav tiste solze, ki so mu radi tega stopile v oči, brisala mu je zopet deklica, dobri angelvarih v človeški podobi.

Ko je došel zopet zdravnik, poprosil ga je Marko, naj poroči njegovim domačim o njegovi usodi, in sicer naj ne razkrije v prvem pismu vsega, kar ga je zadelo. Poleg svojega hudega trpljenja le ni želel, da bi še drugi trpeli radi njega.

Ko je že sam hodil po sobi in mogel brez ptuje pomoči sam vstati in leči, lotevala se ga je huda žalost. Nekega popoldne, ko so ga domači pustili za nekaj časa samega, objemale so ga nepopisljivo obupne misli.

„Kaj“, mislil si je sam pri sebi, „kaj naj neki zdaj počnem, dasi sem ozdravel za silo, ko pa nimam najpotrebnejših udov? Svetu in samemu sebi bom v nadlogo, posmeh in preziranje. In moji domači, prijatelji, znanci, mati in Ljudmila, kaj porekó ti? — Groza jih bo prešinila, sramovali se bodo in me prezirali. O, zakaj nisem umrl!“

Prešine ga vse gorjé njegove žalostne usode. Poznal je bolečine ran, pa sedaj je razvidel, da so bolečine srca še hujše.

Stopi k oknu. „Da, tu zunaj v vsej naravi se rodi novo življenje, le v mojem srcu je še zima, tu je tuga in smrt! Smrt! smrt! Naj bi vendar prišla ter me vzela skoraj s seboj! Kaj mi neki ponuja še življenje?“

Pobesi glavo. Solzé se mu vlijó po licu, a on jih ne more otreti. Ko vstopi zopet nekaterokrat semtertje po sobi, ustavi se vnovič, in druge misli mu napolnijo glavo.

„Kaj mi porečeta mati in Ljudmila? Ali ne bo materi počilo srce? Ali bo imela Ljudmila

še kaj ljubezni zame, ali me ne odpahne od sebe? Sedaj se navezati name — kdo ji bo to svetoval? Jedino, kar smem pričakovati od nje, je to, da mi poišče kakega oskrbnika in pomočnika; sicer pa mi bo ob vsakem srečanju s pogledi očitala, kako nepremišljeno sem uničil najino srečo. In vendar bi še rad živel ter umrl vsaj blizu nje . . .“ Tako je govoril sam s seboj Marko in se topil v žalosti.

Med tem se vrata odpró, v sobo stopi njegova oskrbnica in mu naznani, da se bliža zdravnik.

„Mreta!“ pokliče jo Marko, „čemu si toliko skrbela zame, da sem ozdravel, ko bi bilo vendar bolje, da bi me bili pokopali? Glej, še večji ubožec sem nego otrok, ki ga nosi mati na rokah.“

Toda ona odmaje z glavico:

„Tega si nikarte misliti! Saj imate dom in kakega človeka, ki vas ima rad, ki bo za vas vse storil, česar koli potrebujete.“

„A kaj ti naj dam v zahvalo in povračilo za vse dobrote, katere si mi storila? Dolžnik ostanem, ker ne upam, da ti kedaj povrnem. Vedno se te bom spominjal s hvaležnim srcem.“

„To mi bo dovolj plačila“, reče dekle in pobeši glavo. Morda bi bila rekla še kaj več, a začula je korake zdravnikove.

„O, zdravi! Jako me veseli, da vas vidim v takem stanju,“ pozdravi ga zdravnik, ko opazi svojega bolnika hodečega.

„Vem, da moram le vam biti hvaležen za to“, odgovori Marko z mehkim glasom; — „vendar vas prosim še jedne dobrote: prosim lepo, pišite zopet mojim domov.“

„Iz srca rad, tem rajši, ker bom sedaj že poročal, da se v kratkem vrnete. Ali pa naj tudi napotim koga, da vam pride naproti, kaj?“

„Menda je bolje, da ne. Od železnice na dom itak ni daleč. Ali ste mar pisali prvič, da sem ob roke?“

„Ne, tega nisem pisal, marveč samo to, da vas je zadela velika nesreča, da ste bili nevarno ranjeni. Odgovora pa od vaših ali od občine vendar nisem dobil, dasi sem priložil svoj naslov. Povejte mi sedaj, kaj vas je prignalo v Bosno?“

Ko se vsedeta in si zdravnik prižge smodko, pripoveduje mu Marko vse, kar je bilo zanimivega iz njegovega življenja, in kaj je bilo vzrok, da je prišel k vstašem. Zdravnik, dasi dokaj trdega kova, bil je ob pripovedovanju videzno ganjen. Naposled mu reče:

„Nu, vidite, niste še tako nesrečni, kakor si domišljujete. Še se smete nadejati blagih ur, zadovoljnih, srečnih dnij. Ako vas je Ljudmila poprej ljubila tako vneto, zaupajte, ljubila vas bo tudi še odslej. Ker utegneta odriniti že čez

nekaj dnij, hočete-li, da vam preskrbim do železnice spremljevalca?“

„Ne, ni treba. Spremi me moja sedanja oskrbovalka Mreta, kakor mi je že obljubila.“ Med tem pogovorom dospeta domov gospodar in gospodinja. Po kratkem posvetovanju je bilo določeno, da Marko čez dva ali tri dni odrine proti domu.

XVII.

Mesec rožnik je razgrinjal svojo lepoto po Zvižini in njeni okolici in vsa narava je dihala življenje. Mlado in staro se je veselilo zlatega, lepega časa. Le Ljudmila je ostala otožna in nema kakor poprej. Ljudem, ki so jo videli, smilila se je Markova mati; potrebna sama pomoči in tolažbe, morala jo je neprenehoma tolažiti.

Kakor poprej, tako je hodila tudi sedaj vedno k samotni kapelici pri jezeru in tam ostajala včasih dolgo. Kaj je hotela drugega? Čakati je bilo treba in upati.

Kmalu v začetku rožnika jej sporoči župan Prelaznik, da je dobil pismo iz Hrvaške. V tem mu zdravnik poroča, da je Marko ozdravel, toda prišel v veliko nesrečo. Kaj se mu je prigodilo, to ni bilo pisano, toda Ljudmila je slutila, da je nekaj groznega. Skoro gotovo je pohabljen. Pa Bog ji je priča, da ga ima rada tudi pohabljenega tako, kakor zdravega, samo, da se le povrne in ostane vedno pri njej.

Naslednjega večera potem, ko je dobila deklica to poročilo in se je zopet mudila pri kapelici, korakal je po cesti ob jezeru proti Zvižini mlad mož, ogrnjen v starikav vojaški plašč, ter včasih nekoliko postal pa zopet pospešil korake. Večkrat se je oziral na to in ono stran, kakor človek, ki išče spominov v kakem davno znanem kraju. Obraz, obsijan po večerni zarji, bil je globoko razoran, dasi ga še ni bil zapustil sled mladeniške lepote. Naš Marko se vrača domov. Žalni spomini mu premagujejo dušo, ko stopa v mraku tako sam po cesti, kjer je nekdanj tako veselo skakal in se igral. Zdi se mu, da bi rad dal svoje oči, ako bi imel le roki zdravi.

Pot ga vodi h kapelici. A kako ga iznenadi, ko opazi klečečo žensko, ki pač ni nobena druga kakor Ljudmila! Ali ima srce, da stopi pred njo? Koraki mu zastoje, noge odrevené, dihanje postane nekako dušljivo in oči se mu upró v njo, katero je še pred nekoliko meseci radostno gledal in ji stiskal roko, kateri pa bo sedaj le v tugo in grozo. In ona, ona se obrne nemara proč od njega ter ga pusti osamljenega! — Ko Marko vidi, da se klečeča postava nič ne gane, drzne se stopiti bliže.

Ljudmila — bila je res ona — se zgane ob stopinjah, ozre se in opazi v mraku ptujega človeka. Pa — kmalu ga spozna: glasno zakriči in mu urno skoči naproti.

„Marko, oh moj dragi Marko, ali si vendar prišel!“ reče mu z otožnim glasom, ki je razodeval vso bolečino njene duše, a ob enem neizrekljivo radost. „Sedaj te vendar zopet imam. sedaj te ne pustim več od sebe, saj sem te že čakala dolgo, oh, tako dolgo!“

Tihota.

„Nu, ali me več ne poznaš, da le molčiš? ali nisem prava tvoja Ljudmila, ki sem tugovala za teboj po dnevu in po noči in te naposled srečno dočkala?“ nadaljuje dekle, ter se mu še bolj približa.

In on? . . . On bi ji rad podal svoje roke, rad jo objel ter jo pritisnil na svoje prsi, pa bil je kakor okleščeno drevó brez vej, kakor panjač v gozdu, ki ga pušča drevó za seboj v spomin, kakor kamenit ali železen križ, ki ga postavijo na grob pokojnikov.

Le jedno besedo je mogel spraviti Marko iz ust, le jeden sam stavek, in ta je izražal vse, ko je dejal:

„Ljudmila, moja nesrečna Ljudmila!“

„Bog nebeški!“ zakriči deklè in omahne poleg njega na peščena tla. — — —

Dragi čitatelj! Dovôli, da ti tega snidenja ne opisujem na dolgo in široko, saj si je lahko misliš sam. Zlomim tukaj svoje pero, zakaj to, kar sta si imela povedati ti dve dolgo ločeni srci sedaj po tolikem trpljenju, presega meje opisovanja, kakor je bilo tudi njuno trpljenje v resnici brezmejno.

Ko se prva ganjenost obeh nekoliko poleže, nadaljuje Marko:

„Prišel sem te prosit odpuščanja, ker sem ti povzročil toliko bridkosti, tebi in — materi. Da, da, odpustita mi! Prôsi mater za-me tudi ti! Tužen bom taval po svetu, tužen se vležem bržkone kmalu v prerani grob, zakaj le preživim čutim, da me zemlja ne bo več dolgo nosila. Tebe pa, upam, osreči kmalu kateri drugi, a jaz bom zadovoljen, da smem bivati v tvojem obližju, da bom gledal tvojo srečo. Kaj ne, da mi odpustiš? Predobro srce imaš, da bi tega ne storila, sicer pa tudi pomisli, da si nisem sam kriv vsega.“

Ljudmila razprostre roke ter ga nežno objame, govoreč: Ljubila sem te in te ljubim še vedno; moj ženin si samo ti, ali nobeden! Potreben si sedaj, kakor sam priznavaš, pomoči drugih ljudij; torej mi vendar dovôli, da ti jo izkazujem jaz.“

Žarno večerno nebo je kazalo zopet prijazno lice, ko sta si Marko in Ljudmila zopet prisegala ljubezen, in deklica je objemala in božala

njega po obrazu, saj on ji ni mogel podati rok, niti ji stisniti desnice. Pa četudi je bil sedaj nadložen pohabljenec, vendar ga je navdalo veselje. Kaj mu mar sedaj ostali svet, ako le ona še čuti zanj, ne peha ga od sebe, ne prezira in ne zaničuje! Sedaj je bil okrepčan dovolj za svoj križ, ki mu ga je naložila previdnost, da si ž njim tem gotoveje odklene vrata nebeška.

Potolažen, da, nekako radujoč se v duši, šel je naposled ž njo vred na svoj dom.

XVIII.

Le malo nam je še omeniti v naši povesti.

To, česar se je Marko bal že poprej, to se je tudi uresničilo; nesreča njegova je pretresla staro mater tako, da je bila skoro na robu groba. Le polagoma je okrevala, pač najbolj zato, ker je imela sina poleg sebe.

Marko in Ljudmila sta se združila za nekoliko tednov v zakonu, ker nihče ni mogel pregovoriti dekleta, naj popusti Marka. Nago-varjali so jo k temu mnogi, toda ostala je stanovitna in nepremakljiva in če je bil kak priliznež le nadležen, ter je silil vanjo, odpravila ga je kratko: „Ako mi je bil po godu zdrav, zakaj bi mi ne bil sedaj, ko še bolj potrebuje moje pomoči!“

Poroča, na katero je bilo povabljeno le malo svatov, vršila se je tiho, brez hrupa in navadne gizdavosti, ki se ob takih prilikah rada kaže svetu. Bila je skoro podobnejša pogrebu kakor svatbi, vendar je bilo dosti radovednežev, ki so zrlji za malim krdelom pohlevno k cerkvi korakujočih svatov. Marko je imel na sebi novo črno obleko, ki je zanimala gledalce samo po tem, da sta rokava na suknji prosto visela ob boku. Ljudmila pa je imela zamodrelo krilo in jopico, tesno se prilegajočo k vitkemu telesu. Na vkusno spletenih laséh pa ji je počival preprost zelenkast venec.

„Glejte, glejte, kako zala je v tem preprostem vencu“, šepetali so si med seboj gledalci, kazaje za njo proti cerkvi. „Tako dekle! Lahko bi dobila drugega ženina in drugačen venec.“

„Nič ni hotela slišati o tem“, odgovarja nekdo, „čeprav si je spletla s to svojo stanovitno ljubeznijo pravi trnjevenec.“

„Saj je tudi trnjevenec“, omenja tretji, „ker je narejen iz one ‚Kristusove krone‘, ki je rastla in zelenela doli v kapelici pri jezeru. Nespa-metna deklina, kako se bo še kesala!“

Take in jednake opombe so se slišale med ljudmi še poslednji trenutek, ko sta stala že tesno pred oltarjem. Tukaj je bil nenavaden prizor. Ženin ni mogel podati nevesti roke, niti natakni na prst zakonskega prstana, toda navzlic temu je bila njuna prisega zveste ljubezni

pred oltarjem trdnejša, nego marsikatera druga, ki se vrši natančno po obredih.

* * *

Minulo je poletje in jesen in zima je zopet trkala na vrata. Marko je ni preživel. Bolezen ga je položila na posteljo in še pred pomladjo je umrl navzlic prizadevanju in postrežbi skrbne Ljudmile. Hude rane in srčna napaka so mu bile izpodkopale zdravje za vselej ter ga spravile v hladni, prezgodni grob. Mati in Ljudmila sta ostali sami.

Nekaj mesecev potem sta sedeli zvečer pred hišo stara mati in Ljudmila. Obe sta bili oblečeni temno, obe vdovi. Skupna nesreča ju je vezala najtrdneje. Gospodarili in gospodinjali sta, kakor sta mogli. Ko sta se pogovarjali o nekem poljskem delu, pride proti njima občinski sluga

in podá Ljudmili list. Ta ga odpre in jame brati. A kmalu jej pade iz rok, ona votlo zastoe in se skloni, pokrivši si obraz z rokama. Ko to vidi sluga, zaboli ga srce, da urno odide, ne da bi se poslovil. V pismu je bilo poročilo znanega nam zdravnika od bosanske meje, da je bil ubit v hudem boju Slovenec-prostovoljec Janko P. Turška kroglja mu je ustavila junaško srce. Ker je to zvedel od zanesljivih prič, zdela se mu je dolžnost, da naznani tužno novico domačim pokojnikovim.

„Sedaj še ta!“ zakliče po kratkem molku Ljudmila. „O moj nesrečni brat, moj brat Janko! Za ptujo zemljo si prelil kri, ptuja zemlja te bo krila. Bog ti bodi milostljiv!“ Stara ženica pa je vzdihnila: „O vojska, vojska, kaj si nam napravila!“

Bilo je.

Leta nekdanja, mlada, vesela!
Kliče nazaj vas tužni spomin.
Lepša pomlad je takrat dehtela,
Lepše se petje je v logih glasil.
Časi beže naprej in naprej . . .
Bilo je, kot bi nikdar ne bilo,
In nikdár ne bode poslej.

Kadar meglene razpadejo halje,
Vsplava pogled mi do rodnih planin.
Cvètne pologe, tiho oskalje,
Dóma ugledam okolico mílo,
Gledam jo, gledam iz daljnjih mej . . .
Bilo je, kot bi nikdár ne bilo,
In nikdár ne bode poslej.

Ali vonjavo in kras izpreminja
Roža na vrtu, cvetica poljan?
Ali se spev več s spevom ne strinja,
Ptíček ubrano nekda j znanilo?
Vélíka mati, priroda, povej!
Bilo je, kot bi nikdár ne bilo,
In nikdár ne bode poslej.

V prsih srcé je zrkalo veliko,
Mimo hitita leto in dan.
Slike v podabljata v srcu za sliko
In jo zatirata z jadrno silo.
Človek strmi nazaj in naprej . . .
Bilo je, kot bi nikdár ne bilo,
In nikdár ne bode poslej.

Skrb privihrá nad mirno gladino,
Trpko spoznanje valove skali.
Slike se iste ozró v globočino,
Toda drugačno vse njih je svetilo.
Moten odsev, kot jasen poprej . . .
Bilo je, kot bi nikdár ne bilo,
In nikdár ne bode poslej.

Kar je minulo tú, mine za vedno;
Vrne se morda, a isto več ni.
Kadar življenje ugasne nam bedno,
Tožil bo duh nad našo gomilo,
Tožil bo svetu naprej in naprej . . .
Bilo je, kot bi nikdár ne bilo,
In nikdár ne bode poslej.

Anton Medved.

Biserji.

29.

Mravljinec in bučela
Oboje rado dela;
A tudi krasti znade,
Če prilika se dade.

30.

Lisica volku ‚striček‘ pravi,
Ko stiska jo za golt in davi;
A ko od nje je za korák,
Lisica volku dé ‚bedák‘.

Anton Hribar.

Celje in okolica.

(Povestne in mestopisne črtice. — Poleg „Celjske Kronike“ i. dr. sestavil *Andrej Fekonja*.)

(Konec.)

Samostani in redovi.

„V Celji je l. 1241. bil ustanovljen meniški samostan minoritov ali manjših bratov sv. Frančiška . . . Samostan kapucinski pa je bil leta 1611. postavljen . . . Če so minoriti poprej nehali, so l. 1852. pa bili misijonarji ali lazaristi pri cerkvi sv. Jožefa vstavljeni . . .“ *Koled. slov. 1864.*

Minoriti in njihov samostan.

Srednjeveški lev, vzidan v celjsko hišo.

Povedano je bilo preje, ko smo govorili o minoritski cerkvi, da so samostan oo. minoritov v Celju utemeljili „celjski grofi“, namreč njihovi predniki, grofi heunburški, kateri so se po svojem posestvu Celju včasih imenovali tudi grofi celjski, in to lahko da že l. 1241. Da so sicer minoriti ali manjši brati reda sv. Frančiška bili v Celju že pred pravimi celjskimi grofi, to je pred

letom 1341., slišali smo tudi že preje ob posvetitvi minoritske cerkve l. 1310. Istotako nam je znano, da je cesarica Elizabeta, cesarja Friderika III. žena, ki je umrla 12. mal. srpana l. 1329., v svojem testamentu sporočila: „Hinz Cilli den Münern Priedern dreü Pfunt.“ To o početku celjskih minoritov.

O nadaljnji zgodovini istega samostana pa povemo to-le iz letopisa.¹⁾

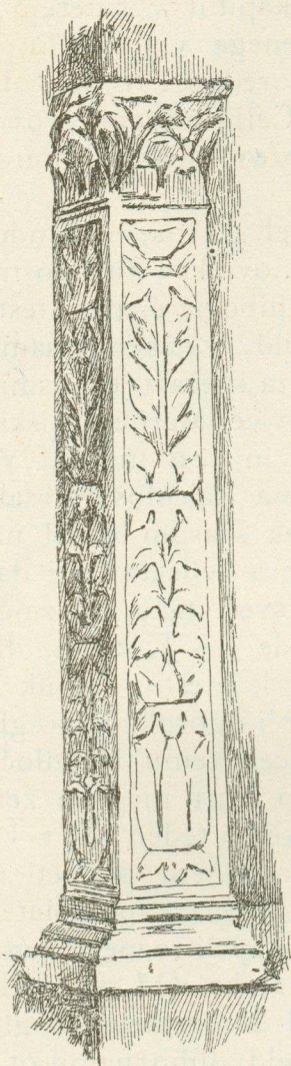
Leta 1348., dné 4. malega srpana, je pooblastil akvilejski patrijarh Bernhard krškega škofa Ulrika II., da smé posvetiti v minoritskem samostanu v Celju novo kapelo Vseh svetnikov, katero je bil celjski grof Friderik I. postavil in jej ustanovil dohodke. Celjski grof Herman I. je l. 1369. temu samostanu ustanovil za dvanajst

minoritov na vsako leto 26 vaganov pšenice, 26 vaganov rži, 200 vederc vina in za obleko 24 mark vinarjev, za kar so morali minoriti služiti vsak dan jedno sveto mašo in vsak kvaterni teden jedno mrtvaško peto mašo. Zatem je isti grof Herman leta 1374. sporočil deset funtov dun. vinarjev za jedno večno luč in za jedno večno mašo v kapeli Sv. Janeza in za dve večni luči v koru, pa 24 mark vinarjev dvanajstim minoritom za obleko.

L. 1386., dné 17. rožnika sta kupila gvardijan Germig in minoritski zbor v Celju proti večnemu odkupu od celjskih grofov Hermana in Vilhelma šest in pol kmetij onkraj Save v gornjem Remišu pri Sv. Križu in 19 vederc gornice istotam za 80 mark dun. vinarjev. Z onimi 80 markami je grofica Adelhajda, celjskega grofa Ulrika vdova in grofa Viljema mati, ustanovila dve večni maši v minoritskem samostanu in večno luč v koru. Leta 1405. je ustanovil Konrad pl. Ernfels pri celjskih manjših bratih večno mašo za vsak teden. Celjski grof Friderik II. je l. 1439., petek po Mihaljevem, potrdil tukajšnjemu minoritskemu samostanu travnik in nekoliko njiv „pod logom“ v celjski okolici, katere je kupil gvardijan Janez Gerstner. L. 1444., dné 4. grudna pa je grof Friderik celjskim minoritom od gornice oprostil oni vinograd in puščo zunaj Lisce, katera je bil škof Joannes, bivši njihov gvardijan, zamenjal od celjskega župnika Simona. L. 1451., nedeljo po sv. Uršuli, je kupil gvardijan p. Jakop od duhovnika Melhijorja Wernbergerja in njegovega brata Gasparja desetino v Trnovem pod Laško grajščino; in celjski grof Friderik II. je l. 1452. minoritom to desetino oprostil.

Okoli leta 1459. je dal Jost pl. Helfenberg (Soteski) celjskim minoritom — namesto nekih l. 1357., 1362. sporočenih, a že jako zapuščenih kmetij — štiri druge kmetije v Drešinji vesi, od katerih naj vsako leto prejmljejo 14 mernikov pšenice, jedno marko vinarjev in 50 vederc vina; za to pa naj oni služijo vsako kvaterno sredo obletnico z vigilijami, na kvaterni četrtek pa pevajo mrtvaško mašo pri oltarju Sv. Križa in opravijo še dvanajst maš. L. 1463. sta dala Wulfing Furchtenecker štiri kmetije in Katarina pl. Reichenek šest kmetij samostanu za pokoj svojih duš. Istega l. 1463., 30. kim. je cesar Friderik III. v Dunajskem novem mestu rešil od gornice in desetine oni vinograd na Humu (v

¹⁾ Ig. Orožen: Celjska Kronika, Dek. Cilli 153 sl.

Steber s pokopališča.

okolici Lisci?), ki je bil poleg vinograda Janeza Pekünca, in katerega so minoriti kupili od Martina Schusterja. Drugi dan nato, dné 1. vinot., je cesar celjskim minoritom na prošnjo njihovega gvardijana Lienharda potrdil njihove privilegije. Leta 1470., dné 3. vinotoka, je cesar Friderik Jan. Aprecherju, oskrbniku v Ostrovici, naročil dati celjskim minoritom 200 veder vna, pšenice in rži pa 51 mernikov — vsled ustanove od l. 1369. L. 1472. je sporočil Janez Aprecher minoritom celjskim za vsakdanjo mašo (katero je mislil ustanoviti njegov brat Friderik, župnik na Laškem, a je preje umrl) šest funtov vin. o Božiču in šest funtov vin. o Danijelovem. L. 1517. se je Ahac pl. Lindek, lastnik rogaške grajščine, zavezal, da bo dajal tri-

najst funtov vinarjev mesto onih dvanajst funtov. L. 1478. je Viljem pl. Neuhaus (Novogradski) vstopil tu v minoritski red, kesajoč se, ker je bil hudo razkačen svojega otroka v steno treščil in ga ubil. L. 1493., četrtek po Martinjem, je potrdil cesar Maksimilijan I. v Gradcu privilegije minoritskega celjskega samostana.

Pri cerkveni vizitaciji l. 1528. je naznanil mestni sodnik o celjskih minoritih, kakor smo že čuli, da je neki redovnik propovedoval proti katoliški veri in je tudi haljo slekel, t. j. pobegnil iz samostana. Kako je bil koncem XVI. stoletja tudi pri minoritih v Celju red v samostanu izprijen, slišali smo istotako preje, govoreč o luterstvu, kar namreč o tem poroča l. 1594. oni že večkrat omenjeni akvilejski patrijarh Francesco Barbaro, kateri je tudi zopet uredil celjske minorite. — Leta 1540. je bil samostan celjskih minoritov po ognju pokončan. In leta 1687., dné 2. mal. srpana, je v velikem požaru samostan zopet pogorel; v dolnjih hodnikih je tedaj tri dni gorelo 170 sodov moke, katera je bila pripravljena za turško vojno. Samostan in cerkev so popravili leta 1694. — Leta 1688. je cesar Leopold I., kakor se čita v njegovem pismu Laškemu župniku Eisenhutu dné 2. listop. i. l., po smrti mašnika Martina Spagniola izpraznjene

štiri beneficije: Matere Božje v Svétini, Svetega Duha v Celju, Sv. Janeza na Laškem in stare bólnice Laške podelil celjskim minoritom, vendar tako, da more patron te beneficije za 18 let zopet dalje oddati.

Gvardijani celjskih minoritov v oni dóbi dveh vekov so nam znani: P. Laurentius okoli 1543; p. Sebastijan Leb 1546; p. Joh. Jakop Bossio 1613; p. Sisymius 1716. — Leta 1777. je bil P. Mansvet Zangerl (rodom Gradčan), gvardijan. L. 1795., in 1796. je bilo pet duhovnikov.

L. 1798. so ob času francoskih vójen — namestili v minoritskem samostanu v Celju bolne in ranjene vojake ter tudi shranili posebno pod streho mnogo patron, tornistrov in druge bojne priprave. Dné 5. mal. travna., na veliki četrtek ob deveti uri zjutraj, je nastal v kuhinji ogenj, kateri je pokončal ves samostan s cerkvijo vred in upepelil razven trinajst hiš celo mesto. Redovniki so nato stanovali v zasebnih hišah, dokler ni l. 1804., dné 5. rožnika, tedaj v Celje prišedši lavantski knezoškof Leopold Maks grof Firmian naročil pogoreli samostan toliko popraviti, da bi mogli minoriti zopet v njem prebivati. L. 1807., 7. svečana, je dal samostan svoja posestva, desetine in druge stvarne dohodke v zakup F. Ks. Rathu, lastniku višnjegorskega dvora na Laškem, proti plači letnih 1850 gld. bankovcev ali 1370 gld. 22¹/₄ kr. d. v. — A skoro je bilo vsega konec.

Dné 24. listopada l. 1808. je cesar Franc I. z dekretom dvorne kancelarije minoritski samostan celjski odpravil in zaukazal samostansko imovino vzeti za štajerski verski zalog ter o minoritski hiši in cerkvi, kakor tudi o samostanskih posestvih potrebno učiniti po veljavnih propisih. Trije v samostanu še živeči redovniki: gvardijan (p. Mansvet Zangerl) in dva mašnika, pa jeden brat lajik, imajo se po mnenju provincijalovem spraviti v samostane v Ptuj in v Mariboru. Kaj se ima zgoditi z glavno šolo, pri kateri službujejo gvardijan kot ravnatelj in prvi učitelj in ona dva duhovnika kot kateheta, naj pové deželno poglavarstvo svoje mnenje. — Ostala sta v Celju dva minorita, namreč p. Mansvet Zangerl kot ravnatelj glavne šole (umrl v Ptuj l. 1815) in p. Anzelm Kožuh (rodom Mariborčan) kot katehet, ki je umrl tukaj l. 1813.

Kakor je bilo že omenjeno, prepustil je cesar Franc I. 1811. celjskim meščanom minoritsko cerkev, katera po požaru l. 1798. še ni bila popravljena, razven kora za velikim oltarjem, kjer so takrat imeli shranjeno sol. Samostan minoritski pa je l. 1817., dné 20. rožnika, kupil Janez Steinmetz, lastnik záloške grajščine (preje zvonar) na dražbi za 8000 gld.,

pa je nato cerkveni kor podrl ter začel tam staviti hišo, katero pa je dozidal šele njegov naslednik Janez Bočinek (bivši zasebni uradnik) l. 1832. Naposled je l. 1864., dné 16. malega srpana, kupila celjska mestna občina bivši samostan z novo cerkvi prizidano hišo vred na tretji zvršni dražbi za 46.000 gld. In sedaj ima v celem poslopju c. kr. okrožno sodišče svoje urade.

Klarise.

Poleg manjših bratov sv. Frančiška ali minoritov je bil v Celju nekdej tudi isti ženski red naseljen, namreč redovnice sv. Klare ali klarise. To vemo iz preje omenjenega testamenta cesarja Friderika III. vdove, cesarice Elizabete, katera je l. 1329. sporočila: „Hinz Cilli (kakor zgoraj minoritom, še) den Vrauen Sant Clarenordenss zwo Pfunt.“ A več nam o tem ženskem samostanu v našem mestu ni nič znane.

Kapucinski samostan.

Kdaj in kako je bil pozidan samostan oo. kapucinov v Celju, o tem smo že slišali, ko je bil govor ob isti kapucinski cerkvi.¹⁾

Prve kapucine je v Celju na željo nadvojvode Ferdinanda II. naselil p. Fortunat, general kapucinskega reda v Veroni. Za oskrbo so bili celjskim kapucinom nakazani ti-le dohodki: 1. od cesarskega grada nad Celjem na teden 40 funtov govedine, zatem vsako leto dva štrtinjaka vina, 150 funtov rib in iz grajščinskega gozda šest ali sedem hrastov za drva; 2. od Zajckloštra vsaki teden za 60 kr. žemelj, potem za velikonočne, binkošne in božične praznike vsakkrat jeden štrtinjak vina in jedno tele; 3. od Konjiške grajščine soli, kar je treba; in 4. od celjske bolnice na teden 20 funtov mesa, in v dobrih vinskih letinah vsako leto jeden štrtinjak vina, za kar so morali kapucini služiti vsak teden jedno sveto mašo od ustanove Andreja Hohenwarta v bolniški kapeli. Od l. 1749. pa so dobivali tukajšnji kapucini namesto onih pod 1. navedenih prirodnih pridelkov od celjskega grada v denarjih 197 gld. 40 kr. vsako leto iz državne blagajne.

Iz povestnih zapiskov o celjskih kapucinih in njihovem samostanu pa to²⁾: L. 1655., 23. mal. travna, je bil v kapucinskem samostanu v

¹⁾ Škof Tomaž Chrön je namreč zapisal na zadnjo stran onega pisma apost. nuncijskega Joana l. 1609. to-le: „Ill. Dns. Nuntius Apostolicus a consecratione et positione Primarii lapidis Monasterii Novi Patrum Capucinatorum Cilejæ gratias agit pro officio humanitatis Commissariorum sibi in occursum missorum...“

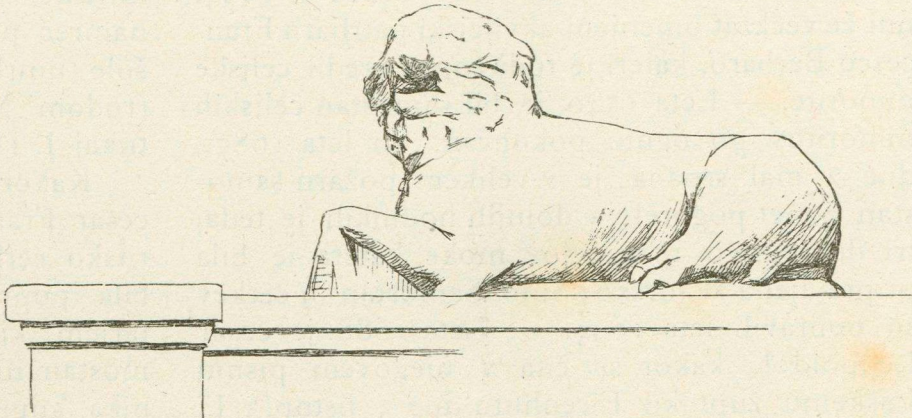
²⁾ Orožen, Dek. Cilli 187 sl.

Celju zbran provincijalni kapitul, v katerem so izvolili p. Kristoforja, rojenega v Civaldu, za provincijala kapucinskega reda; l. 1761., dné 11. kim., pa je zopet v Celju zbrani provincijalni kapitul izvolil za provincijala p. Erarda, rodod Rádgončana.

Leta 1746., dné 13. vel. travna, je Rudolf Anton pl. Steiz, pozneje redovnik v Zajckloštru, v svojem, pred redovno obljubo narejenem testamentu od glavnice 800 gld., zajčkemu samostanu sporočenih, odločil za svečavo ob osmini Brezmad. Spočetja Bl. Device Marije celjskim kapucinom 52 polfuntnih in šest funtnih voščenih sveč, katere jim ima Zajcklošter vsako leto oddajati; ako bi vosek sčasom veljal nad 30 gld., tedaj se kapucinom celjskim naj daje primerno toliko voščenih sveč, tako, da zajčki samostan ne bo trpel škode. — L. 1769., dné 15. sušca, je Anton Schifferl, mestni sodnik in medicar v Celju, volil v svoji oporoki 4000 gld. kapucinskemu samostanu celjskemu in odločil, da naj služijo kapucini po smrti njegove žene vsak teden šest sv. maš (véliki teden tri) v kapucinski cerkvi, zatem vsako leto po leti na teden dve sv. maši, vkupno 51, v kapeli Matere Božje sedem žalostij in v kapeli rožnega venca v mestnožupni cerkvi po 20 kr. Od preostalih obrestij pa je isti sporočil samostanu 40 gld. za njegove potrebščine, 10 gld. duhovnemu otcu samostana, 5 gld. za domače ubožce in 5 gld. mestni blagajni.

Dné 18. rožnika l. 1785. je bil izdan zakon, ki je zaukazal odpraviti vse za dušno pastirstvo nepotrebne samostane. Da je bilo s tem izrečeno, naj se odpravi tudi kapucinski samostan v Celju, razvidno je iz odpisa deželnega poglavarstva na nasprotni nasvet okrožnega urada in kn.-škofjskega ordinarijata od 3. listop. l. 1785., kateri se glasi:

„Nachdem aber S. k. k. Majestät die Aufhebung dieses Kapuziner-Klosters ausdrücklich allergnädigst anbefohlen haben, als kann aus dieser allerhöchsten Verordnung nicht geschritten werden; doch aber, da die allerhöchste Gesinnung nicht dahin gehet, diese Klöster alsogleich,

Lev nad vrati celjske hiše.

sondern nach und nach aufzuheben, so haben E. f. G., sobald selbes zur Seelsorge daselbst nicht mehr höchst erforderlich ist, die Anzeige anher zu machen, damit ungesäumt von hier aus die Aufhebung gehörig veranlasst werden möge.“

Še l. 1810. je deželno poglavarstvo o tem razpravljalo, da bi se celjski kapucinski samostan odpravil; a je naposled to opustilo.

L. 1826. je napravil tedanji gvardijan p. Fr. Ant. Humpl nove pokrite stopnice od savinjskega mosta gori k samostanu; kakor je isti (rojen v Trstu, bivši adjutant v francoski armadi, umrl v Celju l. 1849.) v obče mnogo storil, da je bil samostan olepšan in vrt bolje obdelan.

L. 1866. in 1867. so samostansko hišo deloma popravili, deloma prezidali ob troških 5248 gld. 85 kr.

Misijonarji-lazaristi.

Misel, da bi se v Štajerski naselili lazaristi, misijonarji duhovniki sv. Vincencija Pavlanskega, sprožil je prvi l. 1851. Janez Klajžer, podravnatelj duhovniškega semenišča v Gradcu (rojen pri sv. Lovrencu v Slovenskih goricah), kateri je tedaj z dvema milosrčnima sestrama v Pariz potujoč tam se bil seznanil s kongregacijo duhovnikov misijonarjev v hiši „de St. Lazare“ (od todi lazaristi). Iste misli sta se takoj oklenila tedaj še mladi grof Ferdinand Brandis v Mariboru in po njem njegov stric grof Klement Brandis v Slivnici pri Mariboru.

Zaradi darežljivosti teh gospodov grofov Brandisov in ker so se nadejali podpore še od druge strani, mislili so sedaj najpreje najti hišo, pripravno za nastanitev misijonskih duhovnikov. Ko se je o tem potrkalo v Gradcu brez uspeha, vprašal je grof Klement Brandis v imenu svojega sinovca pismeno lavantskega knezoškofa Antona Martina Slomškega ter ponudil, da prepusti duhovnikom misijonarjem svoj grad Freistein pri Polskavi. Škof Slomšek je drage volje privolil v stvar, a je mislil, da je za ustanovitev misijonske hiše mašnikom sv. Vincencija Pavla najpripravnejši kraj Sv. Jožef pri Celju, ter je takoj naravnal vse, kar je bilo potrebno.

Pred vsem je bilo sklenjeno, predati lazaristom beneficijatsko hišo pri Sv. Jožefu, kateri je bil celjski opat Martin Ferd. Bartholotti vložil temeljni kamen l. 1772. in jo je dodelal zidarski mojster Leopold Tuschinger l. 1776.; in zatem se je mestno zastopstvo v Celju naprosilo, naj bi prepustilo prostor med Sv. Jožefa cerkvijo in tamošnjo beneficijatsko hišo, kjer bi se postavila nova zgradba v zvezi z obema poslopjema, kar je celjsko mesto dovolilo dné 19. vel. srpana l. 1852. Že 4. listop. l. 1851. pa so šli v Pariz v novicijat v ustav lazaritski trije du-

hovniki sekovske škofije: omenjeni Janez Klajžer, pa Jak. Horvat, izpovednik milosrčnic v Gradcu in Ant. Žohar, kapelan pri Sv. Ilju v Slov. goricah; in mal. travna l. 1852. še trije drugi mašniki (Mart.

Derler, kapelan sekovske, Jožef Reš in Jožef Premož, kapelana lavantske škofije).

Dné 3. rožnika l. 1852. sta poslala Nj. veličanstvi cesar Ferdinand Dobrotljivi (pri katerem je bil grof Klement Brandis nekdanji najvišji dvorni mojster) in cesarica Marija Ana Pija donesek 4000 gld. za stavljenje misijonske hiše; in dné 23. vel. srp. i. l. so začeli zidati dotično zvezno poslopje. Dné 7. kimovca l. 1852. pa so prišli v Celje prvi misijonarji-lazaristi: p. Konrad Hirl, superijor mis. stana v Kölnu, ki je bil tukaj superijor do 15. sveč. l. 1853., pa preje omenjeni: p. Janez Klajžer (superior tu do nagle smrti svoje dné 15. sušca l. 1853.), Jakob Horvat (zatem superijor do smrti l. 1891.) in Anton Žohar (ki je pa zopet izstopil). Na 16. nedeljo po Binkoštih, dné 19. kim. l. 1852., je knezoškof A. M. Slomšek misijonarje pri Sv. Jožefu slovesno vmestil vpričo trideset duhovnikov in ob veliki množici ljudstva. Za njimi sta prišla dné 2. sveč. l. 1853. še Derler in Premož. — Istega leta 1853., dné 28. sveč., je c. kr. ministerstvo za bogočastje in nauk vzelo na znanje uvedenje kongregacije misijonskih duhovnikov pri Sv. Jožefu poleg Celja.

Tako je bilo utemeljeno misijonišče oo. lazaristov pri sv. Jožefu.

Ustanovniki in posebni dobrotniki njegovi so znani: Nj. Veličanstvi cesar Ferdinand in cesarica Marija Ana, zatem oba preje imenovana grofa Brandisa in knezoškof Slomšek. Jako marljivo sta sodelovala tudi Marko Glaser, župnik pri sv. Petru niže Maribora, in celjski meščan Gašpar Gorišek, cerkveni ključar pri sv. Jožefu. — L. 1855., dné 3. prosinca, je Nj. Veličanstvo cesar Franc Jožef I. lazariste v Avstriji potrdil proti temu, da nimajo nikdar z nikakim imenom pravice do podpore iz kakega državnega zaloga.

Dné 1. rožnika l. 1860. je bilo kongregaciji lazaristov pri sv. Jožefu po redovnem pregledniku Dominiku Schlicku izročeno: 1. cerkev svetega Jožefa s tamošnjo beneficijatsko hišo, z mežnarijo in hlevom; zatem k beneficiju svetega Jožefa spadajoča zemljišča (tri njive, hišni

Rimski kamen na celjski župni cerkvi.

vrt, sadovnjak in senožet), prostor okoli cerkve in okolo cerkvenih poslopij s pravico paše za dve kravi proti temu, da do tedaj navadna cerkvena opravila pri sv. Jožefu kaj ne trpé in da bodeta na cerkev in beneficij sv. Jožefa ustanovljena uživalca, kakor tretji mestni kapelan in mestni organist, v svojih napovednih dohodkih odškodovana; 2. vse k sv. Jožefu spadajoče mašne ustanove zajedno z obligacijami razven Žirovtnik-Bartholottijevih obligacij, zatem inventarji in cerkveni računi; 3. zastran onih 26 ustanovnih maš, katere ima služiti tretji mestni kapelan kot beneficij pri svetem Jožefu, pogodilo se je tako, da opravi kapelan 26 maš na namen misijonarjev, misijonarji pa 26 ustanovnih maš beneficija pri sv. Jožefu, pri tem pa obdržuje tretji kapelan obresti 50 gld. od glavnice 1000 gld., katere je vložil knezoškof A. M. Slomšek 1. grudna leta 1854. za tretjega kapelana kot nadomestilo za beneficijske prostore in posestva, ki so bile prepuščene lazaristom v uporabo; Žirovtnik-Bartholottijeve štiri obligacije se hranijo za tretjega kapelana pri mestnožupnem uradu; 4. z mežnarijo dohajajo

kongregaciji tudi mežnarski dohodki, kakor: prostovoljna bernja in polovica zvonjenja; 5. ako bi kongregacija to mesto zapustila, tedaj ostanejo cerkvi vse nove zgradbe na cerkvenem zemljišču, kakor novo omišljenje mašne obleke in cerkvene priprave kot njena last; pač pa more kongregacija, ako bi za svojega poslovanja nabavila kake dragocenosti ali iz svojega si oprave nakupila, vzeti jih kot svojo last. O gospodarjenju s cerkvenimi dohodki ima se podati vsako leto knezoškofjemu ordinarijatu račun.

L. 1867. so podedovali misijonarji mal vinograd v Zvodnem po 25. pros. i. l. umrlem lavantskem stolnem proštu Mihaelu Piklu, za kar morajo služiti na leto jedno sv. mašo. — Leta 1868. pa je kongregacija postavila novo hišo za romarje, staro mežnarijo od l. 1797., in hlev podrla ter pristavila novo hišo poleg starega stana beneficijatovega. Tudi je bil napravljen na vrhu griča poleg misijonišča lep vrt.¹⁾

Sestre milosrčnice.

Usmiljene sestre ali hčere krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavlanskega so bile v Celje pozvane, kakor je že bilo omenjeno, za strežbo bolnikom v novi Gizelini bolnici ter so se tam nastanile dne 28. grudna l. 1875. Prve semkaj došle milosrčnice so bile: Klotilda Osel, predstojnica, Hedviga Arcin, Katarina Baldin in Beata Holl.²⁾ A kakor se je vse bolj množilo število bolnikov, tako je bilo treba tudi vse tem več strežnic, tako, da je sedaj v tem ljudomilem zavodu devet sester na službo.

Šolske sestre.

Že leta 1875. so se bili zastopniki občine Celjske okolice oglasili, da bi se tukaj osnovala zasebna dekliška šola pod vodstvom šolskih sester iz tretjega reda sv. Frančiška, in je njihovo dotično prošnjo odobril tudi kn.-šk. ordinarijat in zavod šolskih sester v Mariboru. Toda tej nameri so nasprotovale državne šolske oblasti, tako, da je šele 24. prosinca leta 1878. deželni šolski svet dovolil to šolo ustanoviti. Dne 14. kimovca leta 1878. so torej šle iz mariborskega ustava šolskih sester v Celje tri sestre učiteljice: Nepomucena Ziggal, predstojnica, Antonija Beranič in Bonaventura Suhač, katera poslednja je pa bila skoro poklicana nazaj ter je namesto nje prišla Angelina Križanič.³⁾ Sedaj je v celjskem tem ustavu vseh skupaj sedem sester. — K šoli spada vrtič, prek ulice 5 metrov širok, in na severni strani vrt, okoli 600 □⁰ mereč.

Rimski nagrobni spominik v Celju.

¹⁾ Ig. Orožen: Dek. Cilli 193 sl.

²⁾ Ig. Orožen: Dek. Cilli 198.

³⁾ Ig. Orožen: Dek. Cilli 199.

Meščanska bolnica.

Tu bodi še nekaj omenjeno o stari meščanski bolnici celjski.

Z dovoljenjem cesarja Friderika III. so Celjani svojo staro od celjskih grofov ustanovljeno bolnico prestavili (po 1459) od sv. Duha cerkve v mesto tje za župno cerkev sv. Danijela. V velikem požaru leta 1798. je pogorela tudi ta bolnica in je bila zatem pokrita le z deskami. L. 1825. sta tedanji kapelan Sigm. Juvančič in trgovec Pavel Kaindelsdorfer napravila na hišo novo streho, v gornjem nadstropju pa šest sob za bolnike z nabranimi 1209 gld. 45 ¹/₂ kr. To meščansko bolnico so l. 1836 preuredili zaradi kolere v okrožno bolnico.¹⁾ Leta 1875. pa so Celjani to staro meščansko bolnico opustili kot tako, ter rabi ista sedaj le še kot ubožnica za onemogle siromaške celjske meščane.

Beneficiji.

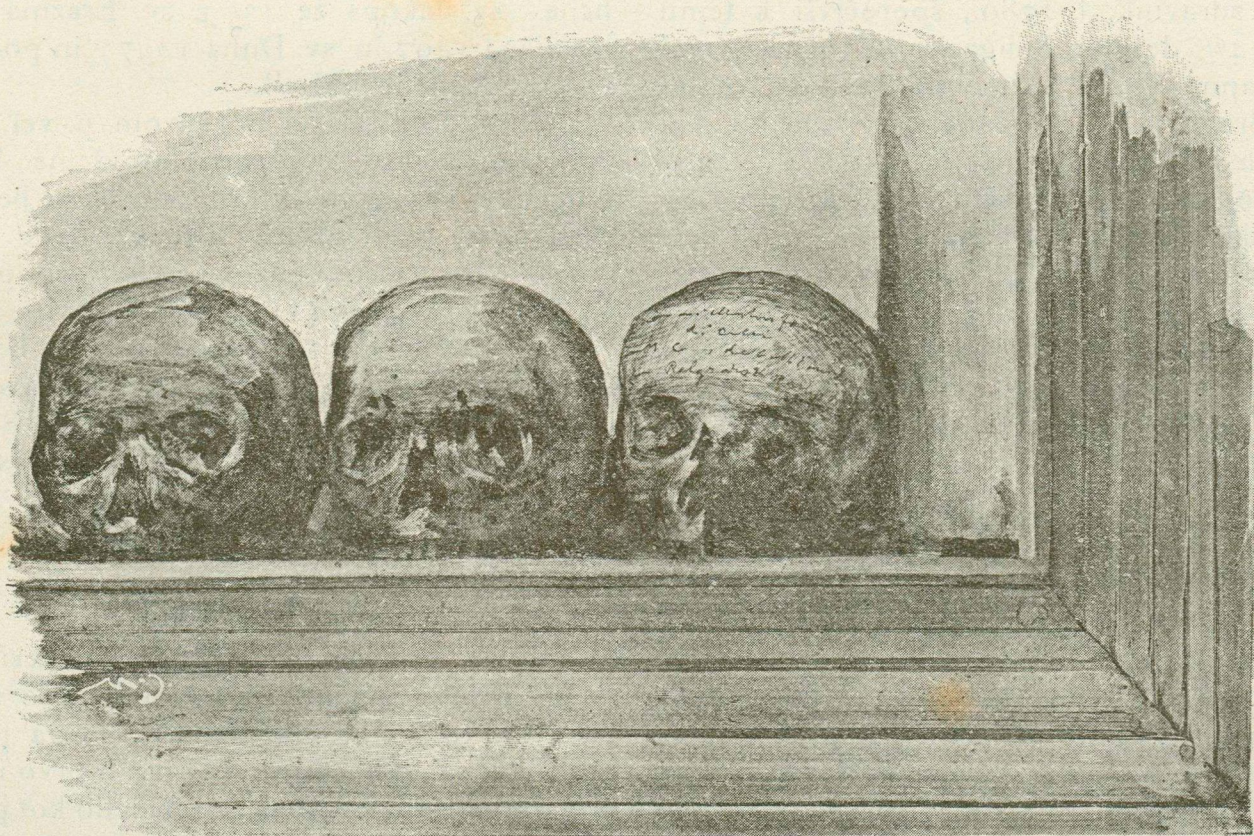
„V celjski fari je bilo poprej 14 beneficij . . .“

Toliko jih namreč Ig. Orožen omenja v „Celjski Kroniki“ str. 166 sl.; a pozneje jih v knjigi „Das Dekanat Cilli“ opisuje triindvajset. Mi tukaj navajamo iste beneficije le na kratko.

1. Beneficij Matere Božje — „Unserer lieben Frau“ — v mestnožupni cerkvi celjski; t. j. v kapeli Treh Kraljev, katero so bili utemeljili

celjski grofi. Leta 1573. do 1598. je imel ta beneficij Tomaž Chrön, poznejši ljubljanski škof. 2. Beneficij sv. Nikolaja v mestnožupni cerkvi; utemeljili so ga celjski grofi, a je sedaj utelešena mestni župniji. 3. Beneficij sv. Barbare v župni cerkvi; istotako so ga ustanovili celjski grofi, ter je sedaj tudi pridružen celjski opatiji; imel je hišo, ki je bila l. 1806. prodana in je sedaj del Krančeve hiše št. 110 na cerkvenem trgu. 4. Beneficij Sv. Križa, s prejšnjim sv. Barbare beneficijem združen; utemeljil ga je Andrej Hohenwart, velitelj v celjskem gradu, † 1503. 5. Beneficij Matere Božje pod zvonikom v mestnožupni cerkvi; imel je na velikem trgu malo hišo št. 111, katero je l. 1786. kupil trgovec Fr. del Negro. 6. Beneficij sv. Margarete v župni cerkvi; utemeljili so ga celjski grofi, vdružen je sedaj opatijsko-mestni župniji. 7. Beneficij sv. Martina v mestnožupni cerkvi; ustanovili so ga celjski grofi, kateri je sedaj vtelešen župniji v Gotovljah. 8. Beneficij sv. Janeza v župni cerkvi celjski, katerega so utemeljili celjski meščani, vdružen je sedaj celjski opatiji. 9. Beneficij sv. Uršule v mestnožupni cerkvi, z ustanovama Andr. Hohenwarta († 1503) in Jan. Rogatškega (1512). 10. Beneficij sv. Katarine v celjski župniji je ustanovil neki Florijan Archer. 11. Beneficij presvete Trojice utemeljili so celjski grofi, s preje omenjeno kapelo (1576), in so ga ok. l. 1700. imeli ljubljanski jezuviti. 12. Beneficij sv. Maksimilijana ustanovili so tudi celjski grofi; sedaj je že dolgo vdružen celjski opatiji; hišo pa sta 1806 kupila J. in T. Kranz. 13. Beneficij sve-

¹⁾ Ig. Orožen: Cel. Kron.

Lobanje celjskih grofov v nemški cerkvi. (Desna je poslednjega grofa Ulrika.)

tega Andreja pred mestom je ustanovil celjski grof Friderik II.; sedaj pri župniji na Frankolovem. 14. Beneficij sv. Duha zvnaj mesta, katerega so pozneje (1688) dobili celjski minoriti, zatem verski zalog in naposled 1829 ga kupil meščan Jos. Draš. 15. Beneficij sv. Antona v cerkvi sv. Duha, ustanovil celjski grof Herman, rešili ga 1694 Novokloštarski. 16. Beneficij sv. Nikolaja na hribu, utemeljen od celjskih grofov, pridružen je že dolgo mestni župniji. 17. Beneficij v dolnjem celjskem gradu, kot ustanova celjskega grofa Friderika I. 1459. od Braslovč semkaj prestavljen. 18. Beneficij sv. Andreja v gornjem celjskem gradu, tudi od celjskih grofov utemeljen, pozneje last Novega Kloštra. 19. Beneficij B. D. Marije „a Latere“ so ustanovili gospodje Rogiški. 20. Beneficij Marije D. Elizabeto obiskujoče ali Matere Božje pod zvonikom ustanovil je neki zlatar za celjskega organista, vdružen je že dolgo mestnožupni cerkvi. 21. Beneficij sv. Ane v mestnožupni cerkvi, od Rogatca, hišo kupil 1782 rokovičar St. Kovačič. 22. Beneficij sv. Jožefa, katerega sta l. 1776. utemeljila Jurij Jos. Žirovtnik, beneficij Matere B. sedem žalostij, in celjski opat Martin Ferd. Bartholotti. Prvi je uložil k temu 2000 gl. in drugi 1000 gl.; celjski magistrat pak je 1777 dal od občinskega zemljišča pri Sv. Jožefu 1500 \square^0 za njive in vrt in 24 \square^0 za hlev, in tudi pašo. Ta beneficij je bil l. 1787. premenjen v kuratni beneficij; a od l. 1809. ni bil več nameščen, pa ga je naposled vlada l. 1831. vdružila tretji kapelaniji celjski. 23. Freydenfeldov beneficij je ustanovil Ig. Frey pl. Freydenfeld dr. med. in okrožni zdravnik, l. 1780., sporočivši k temu a) jedno 4% deželno obligacijo 5650 gl., b) svoj tkim. „Kapunovgrad“ (Kapaunhof, nekdaž Angerhof) na Bregu, in c) neki vinograd, gozdič itd., katero poslednje posestvo pa je bilo 1813 zamenjano z opata F. A. Hobelnika vinogradom na Šmiklavškem hribu. Ta beneficij pa je bil leta 1809. premenjen v tretjo kapelanijo in z opatijo združen. Leta 1875. je bila omenjena hiša prodana prof. Janeza Orešek-a ženi za 9000 gl.; ter je sedaj isti beneficij založen s to-le glavnicco, pa s prvotno glavnicco in omenjenim vinogradom.

Bratovščine.

Cerkvenih bratovščin je v Celju bilo nekdaž šestero.¹⁾

1. Bratovščina Matere Božje sedem žalostij; 2. Bratovščina sv. rožnega venca; 3. Bratovščina srečne smrti; 4. Bratovščina sv. Izidorja; 5. Bratovščina presv. Rešnjega Telesa; 6. Mrtvaška bratovščina.

¹⁾ Orožen, Dek. Cilli 221 sl.

Najimenitnejša in najbolj sloveča je med njimi bila Bratovščina Matere Božje sedem žalostij. Ta po redovnikih servitih osnovana bratovščina je bila tukaj uvedena vsaj takoj v drugi poli XIV. stoletja, ter je bila razširjena po vsem Savinjskem arhidijakonatu med duhovniki, plemenitaši, meščani in kmeti. Najstarejši zapisnik o njej je iz l. 1357. Namen njen pak je bil: češčenje Matere Božje vzbujati ali novič oživljati in to posebno s premišljevanjem Marijinih žalostij; tudi se je za vsakim udom te družbe služilo po njegovi smrti toliko sv. maš, kolikor je bilo živih družbenikov.

Osrednji sedež te bratovščine je bil izprva, kakor se zdi, v Konjicah; a je pozneje bil prestavljen v Celje. V drugi polovici XVI. veka je družba po verskih zmešnjavah luterskih zelo oslabela; ali je bila preustrojena in novo oživljena l. 1594. in to največ po trudu tedanjega beneficijata — poznejega škofa — T. Chröna. Papež Klement VIII. jej je l. 1597. podelil od pustkov.

Na čelu te bratovščine je bil predstojnik, nazvan praepositus (prošt), kateremu so bili prideleni jeden dekan pa po dva asistenta in kuratorja. Ti načelniki in ostali družbeniki so imeli vsako leto v Celju v svoji kapeli Treh Kraljev, ozirom M. B. sedem žalostij svoj zbor, v katerem so volili načelnike in obravnavali ostale posle bratovske.

Ta bratovščina je tudi imela več beneficijev ali kapelanij, namreč: V Celju beneficij Matere B. sedem žalostij v župne cerkve kapeli; v Slovenski Bistrici beneficij sv. Ane; v Konjicah tri beneficije: sv. Jakopa že 1369, sv. Erazma in Sebastijana 1497 in sv. Duha 1497; in pod Majšbergom beneficij M. B.

Cesar Jožef II. je z ukazom 9. vel. srpana 1783 končal vse cerkvene bratovščine. Bratovščini M. B. sedem žalostij so vzeli njene beneficije za štajerski verski zalog; ostalo imetje 766 gl. pa so dali celjski ubožnici, kateri so pridejali od drugih tukajšnjih bratovščin gotovine 112 gl.

No, starodavna bratovščina Matere B. sedem žalostij je vendar-le ostala kot cerkvena družba, bila po knezoškofu A. M. Slomšek-u l. 1855. obnovljena ter i danes živi krepko in veselo.

Služba božja pri podružnicah.¹⁾

Pri Sv. Jožefu.

Glavni cerkveni shodi pri tej cerkvi so bili in so še: Na praznik sv. Jožefa, tretjo nedeljo po Veliki noči kot praznik cerkvenega patrona in obletnica utemeljitve cerkve, in prvo nedeljo po Danijelovem t. j. angelsko nedeljo kot praznik

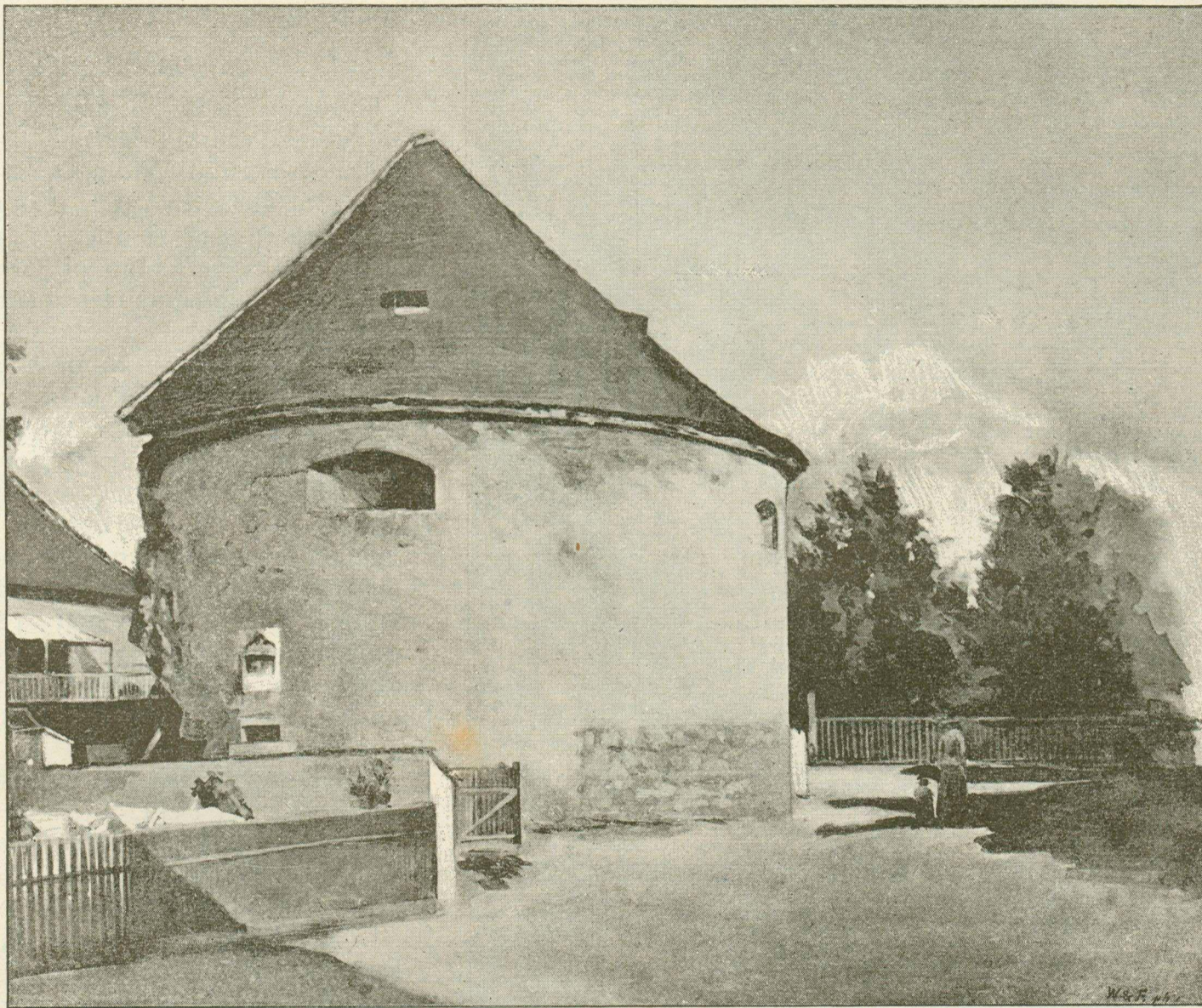
¹⁾ Ig. Orožen, Dek. Cilli.

cerkvenega posvečevanja. Ob teh dnevih so prihajale semkaj procesije iz sosednih župnij in romarji iz cele južne Štajerske in okolnih pokrajin. Razven tega so se tukaj služile še svete maše: Na dan sv. Sebastijana 20. pros. ustanovljena; dné 23. pros. kot god Zaroke blažene Device Marije; v dan 1. vel. travna, god sv. Filipa in Jakopa app.; v dan 10. vel. srpana god sv. Lavrencija; v nedeljo po Véliki gospojnici, god sv. Joahima, peta maša in propoved;

v dan 11. listop. god sv. Martina šk., kot spomin zaobljube, da pozidajo cerkev; in v dan 21. listopada v spomin prve tu darovane sv. maše.

Pri Sv. Duhu.

Kakor kaže stari zapisnik, vršila so se nekda v tej cerkvi ta-le duhovna opravila: Na dan sv. Antona Pušč. 17. pros. peta sv. maša; na velikonočno nedeljo popoldne procesija iz mestnožupne cerkve sèm k propovedi in večernicam

Stolp iz nekdanje celjske trdnjave. (Narisal M. Jama.)

ter zopet nazaj v župno cerkev; velikonočni ponedeljek, na sv. Marka dan in binkoštni torek procesije semkaj k službi božji in nazaj v župno cerkev; belo nedeljo župna služba božja; na dan sv. Izidorja 15. vel. travna propoved, peta sveta maša z blagoslovom in procesija z iniciji okolo cerkve; na dan sv. Janeza in Pavla 26. rožnika sv. maša in blagoslovljenje sveč; na praznik Vseh svetnikov popoldne propoved, libera in obhod na pokopališču; na Vseh vernih duš dan sv. maša in obhod; in na Sveto noč po polnočnici še tukaj sv. maša.

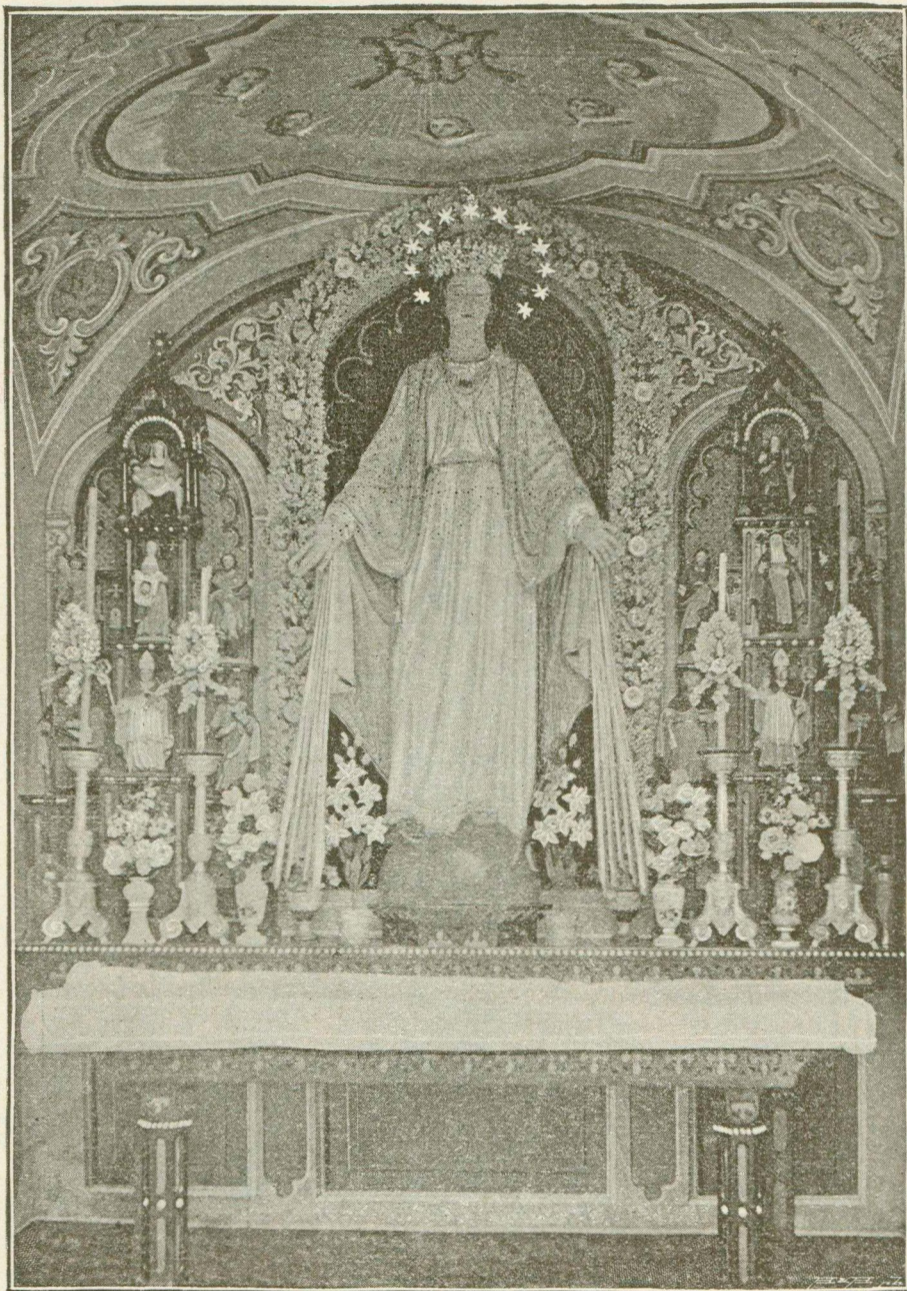
Pri Sv. Maksimilijanu.

V tej cerkvi so bila poleg starega zapisnika do konca minulega stoletja bogoslužna opravila ta-le: Na velikonočni torek procesija iz mestnožupne cerkve sèm k propovedi in sv. maši ter zopet nazaj; četrto nedeljo po Véliki noči župna služba božja; na binkoštni torek procesija in služba božja kakor na velikonočni torek; na god sv. Maksimilijana 12. vinotoka so nosili iz mestnožupne cerkve tam shranjene relikvije v procesiji semkaj ter po službi božji zopet nazaj

v župno cerkev; in v nedeljo zatem se je praznoval tu cerkvenega posvečevanja praznik.

Pri Sv. Nikolaju.

Do leta 1780. so bila v tej cerkvi ta-le duhovna opravila: Na velikonočno sredo sv. maša; na dan sv. Jurija sta prihajali sèm procesiji iz Celja in s Teharij ter se je tu pevala sv. maša; na dan sv. Urbana sv. maša; v sredo po Bin-

Oltar v kapelici M. B. pri sv. Jožefu.

koštih sv. maša; na dan sv. Roka peta sv. maša; tretjo nedeljo po sv. Maksimilijanu tù gori god cerkvenega posvečevanja; na dan sv. Nikolaja peta sveta maša; in na Sv. večer po polnočnici tudi sv. maša.

Pri Sv. Andreju.

Sv. maše so se v tej cerkvi služile vsako leto: na dan sv. Antona Pad. 13. rož. in na dan sv. Andreja Ap. 30. listopada; drugo nedeljo po Danijelovem pa je bil praznik cerkvenega posvečevanja.

V kapeli sv. Elizabete.

V tej bolniški kapeli so bila nekdanj duhovna opravila: Na dan sv. Sebastijana péta sv. maša; na dan sv. Florijana tiha sv. maša, zatem procesija v Vojnik k sv. Florijana cerkvi; vsako kvaterno nedeljo ob osmih tiha sv. maša; na dan sv. Elizabete ob 9. péta sveta maša (še sedaj); na Sveto noč po polnočnici sv. maša; vsako kvaterno soboto in predvečer pred sv. Elizabeto in pred sv. Sebastijanom pa kompletorij (sedaj samo še pred Elizabetinjim).

Župniki.

Iz raznih listin so nam znani prvi župniki celjski ti-le:¹⁾

Rubperus 1229, Wluingus 1252, Otto 1286, Henricus 1318, (Conradus, vrinjen 1318?), Henricus 1357, Federik (?) 1377, Simon pl. Groin 1444, 1451, Johann Herdmannsdorfer 1468.

Za temi nahajamo župne predstojnike, ki so imeli samo naslov „vikarja“, kar kaže, da so v oni dōbi celjsko župnijo oddajali drugim izven Celja stanujočim duhovnikom, kateri so dobivali pač župnijske dohodke, a so za tukajšnje župnije vodstvo imeli namestnike in jih plačevali. Tako se imenujejo: Georg Rosenauer 1483, Lienhard Mendech (župnik) 1487, Andreas 1496, 1497, Matthias 1500, Sigmund Grabschopf 1528 in Lukas Hammerstyl 1542.

Nadalje so zopet pravi župniki: Martin Duelacher 1544, zatem opat v Runi in naposled škof v Neustadtu, a se odrekel; Primož Jurak, arhidijakona vikar 1550; prošt Nikolaj Corret (župnik?) 1574, škof v Trstu 1575; Mihael Kupec, celjski rojak, baccal. AA. LL. et phil., prošt bratovščine Matere B. sedem žalostij, mestni župnik 1584, 1597; Elias Gallenberger, mestni župnik 1600; And. Nepokoj, mestni župnik 1602, 1613; Zahar. Menik, mestni župnik 1618, 1625; Jakob Veseli, mestni župnik 1626, 1639; Gregor Scholei, apostol. protonotar, mestni župnik 1640—1651.

Naslednji mestni župniki celjski so bili tje do pod konec minulega veka tudi arhidijakoni savinjske doline in dravskega polja: Bernhard Maurisitsch pl. Maurisberg. baccal. theol., apostol. protonotar, inful. opat, arhidijakon, prošt

¹⁾ Orožen, Dek. Cilli 278 sl.

bratovščine M. B. sedem žalostij, mestni župnik 1655—1682. Andreas Graff, baccal. theol., apost. protonatar, abbas s. Aegidii de Simigio dioec. Vesprim., prošt bratovščine M. B. sedem žalostij, arhidijakon, mestni župnik 1683—1702. Janez Stermšek, rojen v Konjicah, s. theol. doctor, protonotar apost., inf. prošt v „Maiggu“ Strigon. dioec., prošt brat. M. B. sedem žalostij, arhidijakon in akvil. gen. vikar in spirit., mestni župnik 1703—1724. Jakop Jož. Jamnik, rojen v Rušah. s. theol. doct., protonot. ap., arhidijakon in spirit. gen. vikar, m. župnik 1726 do 1731. Jožef Maksimilijan Bartholotti, rojen v Celju, s. theol. doct., protonot. ap., arhidijakon, prošt brat M. B. sedem žalostij, mestni župnik 1732—1754. Martin Josef Sumpichler, rojen v Krieglachu v g. Štaj., dr. theol., apost. protonotar, prošt brat. M. B. sedem žalostij, arhidijakon, konzist. svēt. goriške nadškof., prvi opat sv. Danijela in mestni župnik 1755—1762. Martin Ferdinand Bartholotti, rojen pri Šmariju, doct. theol. in phil., inf. opat, arhidijakon, gen. vikar in nadkomisar v celjskem področju, ap. protonot., svētnik goriške nadškofije, prošt bratov-

ščine M. B. sedem žalostij, mestni župnik 1762 do 1785. Peter Anton Segher pl. Weissenhaus, rojen v Žminju v Istri, doct. theol., poslednji arhidijakon, inful. opat, dekan in mestni župnik 1786—1799, odšel v Pazin.

Ostali celjski župniki pa so do danes vsi na časti inful. opata, in to: Franc Anton Hobelnik, rojen v Rušah, dr. teol., duh. svētnik, inf. opat, vicedirektor c. kr. gimnazija, dekan, okrajni šolski nadglednik, mestni župnik 1801 do 1828. Franc Fil. Schneider, rojen v Celju, konz. svētnik, inful. opat, dekan, okrajni šolski nadglednik, konkurzni eksaminator iz pastorale, m. župnik 1829—1845. Anton Martin Slomšek, rojen na Pónikvi, konz. svētnik, opat, okrajni šolski nadglednik in mestni župnik 1846, zatem lavantinski knezoškof. Matija Vodusek, rojen v Dramljah, konz. svētnik, inf. opat, okrajni šolski nadglednik, dekan in mestni župnik 1847—1872. Anton Wretschko, rojen pri Planini (štaj.), konz. svētnik, inf. opat, dekan in m. župnik 1873 do 1890. Franc Ogradi, rojen v Gornjem gradu, konz. svētnik, inf. opat, dekan in mestni župnik od 1890.

Rim, središče lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Konec.)

V vrsti gornjelaških umetnikov ne smemo prezreti moža, čegar ime nam je že itak dobro znano, — to je Vasari.

Giorgio Vasari (1512—1574) je bil odličen stavbar. Opatijska lepa cerkev v njegovem rojstvenem mestu Arezzu je njegovo delo. Tudi v slikarstvu je dosegel lepe uspehe. Prepotoval je celo Evropo; videl je vsa večja dela umetnosti. V Rimu je živel več let. Tam se je seznanil z Michelangelom, kateri mu je bil od ondaj — in to po pravici — največji umetnik. Njega je jel tudi, kolikor mu je bilo možno, posnemati v svojih delih; od njega se je naučil zdravega, finega vkusa. To živahno občevanje z Michelangelom mu je pripomoglo do dela, katero mu je zagotovilo nesmrtnost ne le v umetnosti, temveč tudi v svetovnem slovstvu.

Bolj kakor njegova slikarska in zidarska dela so ga proslavili njegovi leposlovni spisi. Vasari spada med najboljše laške prozaiste, in posebej še je ravno za umetnosti neprecenljivega pomena.

Vasari je v laškem slovstvu to, kar je naš dični Slomšek v slovenskem. On je izboren življenjepisec; v tej stroki ga ne dohaja nihče.

„Lahi, posebno pa Florentinci, so imeli posebno nadarjenost za življenjepisje. Tudi zgodovina lepih umetnostij ima svoje življenjepisce. Florencija je središče temu delovanju, katero je v Vasariju doseglo vrhunec popolnosti; niti preje, niti pozneje se ni pokazalo nič jednakega, še manj pa kaj boljšega v tem oziru . . .“ S temi besedami lepo označuje zvedeni Karol Frey Vasarijev pomen na imenovanem polju.

Vasari pa se v življenjepisih razločuje od vseh svojih prednikov. On neče pisati samo zgodovine, temveč on hoče poučevati. Njegov namen ni, pisati le za zabavo, ali pa proslavljati v slovstvenih spominikih prominule, že pozabljene umetnike; ne, on hoče svoji dōbi podati vzore, katere naj sovrstniki posnemajo. Kazaje na veliko preteklost laške umetnosti, želí ovirati vedno bolj prodirajoči propad . . .

Njegovo slavno delo je izšlo v prvi izdaji leta 1550. z naslovom: „Vite de' più eccellenti pittori, scultori ed architetti“. (Življenjepisi najodličnejših slikarjev, kiparjev in stavbarjev). Brez tega dela ne moremo umeti klasične laške umetnosti, sosebo njene zgodovine.

Vasari popisuje v njem klasične umetnike z veliko, duhovito razsodnostjo. Njegove ocene so za vselej veljavne. Kako veličastno nam pred-

očuje oni dve najjasnejši zvezdi lepih umetnostij, katerima ni jednake na umetniškem obnebu! Kako preiščeno in duhovito ocenja nesmrtna dela zlate dôbe! Prvi venec pa ovija Michelangelu krog glave. Njega riše s plamtečim navdušenjem in z otroško ljubeznijo. Njegov življenjepis se začne z duhovitim slavospevom, doslovno prestavljen po izvorniku tako-le: „Med tem, ko so se marljivi in odlični veleumi trudili z lučjo preslavnega Giotta in njegovih naslednikov pokazati svetu moč, katero so podelile dobrotne zvezde (sreča) in razmerno mešanje barv njihovemu duhu, in ko so hrepenele posnemati s krasoto umetnosti velikost matere narave, obrnil je najmilejši Oče nebeški milostljivo svoje oči na zemljo. Ko je videl brezuspešnost tolikega truda, blagovolil je poslati na zemljo genij, ki je vsestransko zmožen vsakotere umetnosti in sposoben vsakega dela, kateri je delal le samouk, da bi dokazal, kaj je dovršenost v umetnosti . . . Razven tega mu je bila podeljena za spremljevalko prava pravstvena modrost, — dika sladke poezije. Zato naj ga poveljuje svet in občuduje radi njegovega povsem vzornega življenja, radi njegovih umotvorov, radi svetosti njegovih šeg, in radi vseh njegovih človeških dejanj. Zato bi ga mi bolje nebeško, kakor pa zemeljsko stvar imenovali . . .“ Tolik je bil Michelangelo po Vasarijevem pričanju! Vasari, opisovaje druge velikane, pridobil je samemu sebi slavo klasičnega pisatelja.

XII. Correggio.

Antonio Allegri — to je njegovo pravo ime — je bil rojen leta 1494. v prijaznem mestecu Correggiu blizu Modene, od tod izvira njegov stalni priimek Correggio.

„Einer der grössten Maler aller Zeiten!“ tako sodi o njem nemški presojevalec Meyer. „ . . . der Maler der Grazien“, tako ga nadalje pohvalno naziva. Še več. Correggia so stavili na isto stopinjo z Rafaelom in z ljubkim Murillom, ter so ga, kakor ona dva, imenovali: „divino — božji Correggio“. Malokdo je užival toliko slave. Ko je videl A. Caracci njegovo sliko, vzdihnil je zavzet: „Kakšna resničnost! Kakšne barve Kakšni značaji! Kar vidim, vse me presune. Mi drugi slikamo kakor ljudje, a Correggio slika kakor angel!“

Kdo torej ne bi priznal, da imamo pred seboj velikega umetnika? O tem ni dvomiti. Škoda je le, da Correggio ni ves čas svojega delovanja ostal zvest svojim začetnim vzorom. Ako bi bil to storil, stal bi z dvema tovarišema na vrhuncu lepih umetnostij.

Correggio je bil jako nadarjene, zraven pa tudi nad vse marljive narave. L. 1511. je šel

v Padovo, kjer je bil Mantegna njegov učitelj. Bistroumen učenec se je najprej neutrudljivo pečal z anatomijo in perspektivo, brez katerih znanostij ni mōči doseči posebnih uspehov. Tudi Benetke je obiskal ter se seznanil z njenimi umetniki. V Florenciji je po Leonardiju da Vinci napravil marsikateri dober posnetek in je imel celó srečo, sprejeti od tega slovečega mojstra dosti zlatih nauk. Je-li bil kdaj v Rimu, ali ne, to se ne vé gotovo. Vendar je prav verjetno, da je bil tam dalje časa Rafaelov učenec. Zakaj na njegovih slikah se nahaja toliko sledov, ki živo spominjajo Rafaela, da mora zvesti opazovalec takoj priznati Rafaelov vpliv. Nobeden drug slikar ni Rafaelu tako podoben kakor on; iste barve, ista živahnost, ista naravnost in priprostost pri obeh. Vsled tega se sme in se mora Correggio prištevati rimskim umetnikom.

Nekega dné je zagledal Rafaelovo sliko; poln občudovanja in čuteč v sebi jednaki poklic, vzkliknil je svetovnoznan besede: „Anch'io sono pittore!“ „Tudi jaz sem slikar!“ Res, kmalu je imel priliko opravičiti te ponosne besede.

Prvo slovečo sliko je dovršil v svojem dvajsetem letu. Oo. minoriti v njegovem rojstvenem mestu so pri njem naročili lepo sliko Marije Device za veliki oltar samostanske cerkve. Correggio radostno ustreže želji in jim kmalu pozneje podari krasno podobo „Marijo s svetim Frančiškom“. Na njej se takoj pozná, da je umetnik imel Rafaelovo „Madonna di Sisto“ pred očmi. Tri leta pozneje je dogotovil „Svatbo sv. Katarine“, sliko, ki kaže velik napredek v njegovem delovanju. Odslej obrača Correggio vedno bolj in bolj pozornost nase; njegovi odkritosrčni častilci in občudovalci se hitro množé.

Correggio je bil jako pobožnega mišljenja. Snovi za svoje umotvore je iskal začetkoma samo v sv. pismu in v zgodovini svetnikov, dobro vedoč, da lepših in bolj vzvišenih predmetov nikjer ne najde kakor v božjem razodenju. Posebno najčistejša med devicami je njega, kakor Michelangela, Rafaela in vse druge odličnejše umetnike silno vnela; v njenih podobah se Correggio največjega kaže, ker v njih podpira njegovega duha čudovita lepota izbrane snovi. Razven že imenovane Madonne je slikal „Marijo s sv. Sebastijanom“; posebno lepa pa je „Marija s sv. Jurijem“. Idilične, a srčno lepe so „Madonna Zingarella“ in „Madonna della scodella“ — Marija s skledčico, katero drži v roki.

Tu sem spada tudi slika, ki je pač najlepša, karkoli jih je ustvaril Correggijev čopič, slika, ki ga visoko, visoko povzdiguje. Imenuje se

„Noč“ ali, kakor ji drugi pravijo „Češčenje betlehemskega pastirjev“. Umetnik je pri tej sliki napel vse svoje dušne moči, da bi dovršil nekaj po vsem odličnega. Od 1522. do 1530. leta se je ž njo trudil. Črtal, popravljaj, brisal in zopet popravljaj je na njej toliko let! A dosegel je več, kakor je morebiti sam upal, ker s to sliko je stoprav opravičil ponosne besede: „Anch' io sono pittore“. — Snov je vzel iz evangelija sv. Lukeža. „... In rodila je prvorojenega sina, povila ga v plenice in položila v jaslice. V tistem kraju so pa pastirji čuli in bili na ponočnih stražah pri svoji čredi. In glej! angel Gospodov se jim prikaže, božja luč jih obsveti, in bali so se jako... In zgodilo se je, ko so se vrnili angeli od njih v nebesa, rekli so pastirji med seboj: Pojdimo v Betlehem in pogledajmo, kaj se je zgodilo in kaj nam je Gospod dal naznaniti. Hitro so šli tje in našli so Marijo in Jožefa in Dete v jaslicah.“ (III. 7—20.) Takó povest, katero predočuje umetnik. — Na tej sliki je vse dovršeno. Snov je neskončno vzvišena; barve so čudapolne osebe tako razvrščene, da lepše ni mogoče. Sredi med osebami zazreš dete Jezusa v nepopisni nebeški svetosti in milobi. Okoli njega pa so čedno razvrščene druge osebe. Posebno veličastna je mati Marija, na katere licu se zrcali veselje nad novorojenim sinčkom, toda ob enem tudi spoštovanje, s katerim moli v jaslicah ležečega Boga. Jožef in pastirji — vse prešinja svetost velepomembnega trenutka. Temna, pozna noč vlada po tihotni okolici. A od Jezusa žari blesteča luč ter se razliva, vedno bolj in bolj pojemaje, po mimostojecih. O ta divna, „božja luč“! Nobeden slikar še nje ni lepše uprizoril. Nekaj posebnega, neizrekljivega obdaje vso sliko. Je-li veselje, da se je rodil Odrešenik sveta? Ali je pobožnost, ki polni srca vseh navzočih? Je-li sladko upanje? Je-li hrepenenje? Je-li nebeško zamaknjenje? — Vse to, in še neskončno več! Sveta družina in presrečni pastirji uživajo trenutke, kakoršnih še ni nikdo prej in nihče pozneje več ne bo.

In vse to je Correggio tako dražestno narisal. Zamisli se v ta rajski umotvor, čuti z osebami na njem, in srce ti bo jelo radostno prepevati:

Poglejte, čudo se godi,
Kaj mora neki biti?
Tak' svetel dan o polnoči,
Kaj to če pomeniti?

Takó pastirji govoré,
Pa angel se oglasi:
„Veselje oznanjujem le,
O srečni, srečni časi!“

Njih petja glas razlega se
Veselo po širjavah:
„Mir vam, ki dobre volje ste,
Bogú čast po višavah!“

Pozdravljen, Izveličar moj
Pozdravljen, Jezus ljubi!
Si prišel sam do nas nocoj,
Da nas otmeš pogubi!

Da res, Correggio — anch' io sono pittore!

To je cvetka lepih umetnostij. Correggio je dobil za njo 40 zlatov. Pozneje jo je prodal Franc III., vojvoda Modenski, Avgustu III., kralju poljskemu, in sedaj je biser v draždanski galeriji, kjer je ne bi doplačalo nobeno zlato, nobeno srebro...

Jako lepa in mnogo občudovana Correggiova Madonna je nadalje „Marija s svetim Hijeronimom“ iz leta 1524. Ker so vse barve na njej svetle, dali so tej sliki imé „Dan“, v razloček od prejšnje. Veselje, sreča, zadovoljnost smehlja se prijazno ž nje. Hijeronim se topí v angelski radosti. Correggio je dobil za to sliko 77 zlatov, mesto Parma, ki jo je kupilo, čislalo jo je kot svoj največji zaklad. Leta 1796. je prišel Napoleon tudi v Parmo; kakor povsodi drugodi, pobral je i tukaj vse umetniške spominike, med njimi, se ve, to Correggiovo Madonno. Mesto mu ponudi celi milijon, naj to sliko pusti; a zaman, zmagonosni Bonaparte je pustil milijon in rajši sliko odnesel...

L. 1522. je šel Correggio v Parmo, kjer so različni mecenati tekmovali, kako bi umetnike izdatneje podpirali. Correggiovi posebni prijatelji so bili tamošnji benediktinci, kateri so pri njem mnogo naročevali. Kupolo v njihovi krasni cerkvi je okrasil z velikansko sliko „Nebovzvetje Marijino“. Strokovnjaki sodijo jednoglasno, da je tudi ta Madonna v vsakem oziru dovršeno delo.

V Draždanih hranijo še neko Correggiovo sliko, ki je po vsem svetu razširjena v tisočih in tisočih izvodih in v raznih posnetkih. Posebno jo vidiš v „imenitnih“ salonih, ker zadovoljuje ob enem, kakor si marsikdo domneva, čutu verske pobožnosti in „modernemu“ vkusu. To je njegova „Magdalena“.

Zunaj v naravi, v temotnem logu, leži na tleh ona grešnica ter leno, kakor se vidi, „le tako za kratek čas“, čita iz knjige. Ali pa morebiti premišljuje, kako bi se izpreobrnila?... Niti dušne, niti prave telesne lepote ni opaziti na njej. Pač pa razodeva njeno polno telo, da v njej kipi huda mesena strast.

Čudno, da je pobožni Correggio to sliko izumil, in še čudneje, da jo je sam dovršil. Za

kaj to celo delo je znak neodpustljive zmote, katera je tem večja, ker se je rodila v glavi in če genijalnega umetnika. Mi poznamo Magdaleno po sv. pismu v dveh popolnoma nasprotnih dobah: prvič kot javno pohotnico, ki je bila vsemu mestu v pohujšanje, in drugič kot objokano spokornico, ki je s solzami Jezusu noge umivala in jih brisala s svojimi lasmi, poljubovala in maznila jih z dragocenim oljem. Katero Magdaleno je imel Correggio v mislih, ko jo je slikal? Prve Magdalene umetnik brezdvomno nikakor ni namerjal povečati s svojim čopičem, ker takó ostudna oseba nikakor ne sme in ne more biti predmet lepi umetnosti; to bi bilo naravnoč nečuvno. Druge nam pa tudi ni podal, ker Magdalena na njegovi sliki je vse drugo, le spokornica ni. Kaj in kdo je torej? Zmota — drugega nič, za Correggia usodna zmota. Te hibe ne izbrišejo tudi najsijajnejše barve ne, ktere je Correggio na tej sliki uporabil z veliko spretnostjo. Tako globoko utegne torej pasti tudi odličen umetnik, ako se dá zapeljati na polzko pot pogubnih strastij. Zgoraj imenovani Nemeč sicer lahkomišelnó pravi: „Sie (Magdalena) ist zwar keine Büsserin, aber die Farben sind schön.“ Glejte jo no, nemško površnost! Ali je za sliko dovolj, da ima samo lepe barve? Je-li slikar samo barvar? . . .

Leta 1530. se je Correggio preselil domov v svoje rojstveno mesto, kateremu je bil vedno otročje udan. Slikal je še mnogo, a žal, da je njegova domišljija sčasoma jela iskati snovi za nove umotvore v — poganstvu, in sicer, kar se mora naglašati, ne v najlepših pojavih grškega bajeslovja. Slikal je „Ledo“, „Danao“, „Antiope“, o katerih nič drugega ne vemo, kakor

da jih je goljufivo zapeljal Jupiter, v tem oziru pravi vzglednik podle strasti.

Tudi na teh slikah se kaže Correggio izvrstnega mojstra, posebno kar se tiče barv. Kakor povsodi, velja i tukaj o Correggiu laskava sodba, s katero ga je pohvalil Kugler, rekoč: „Correggio je umel ‚svetlo‘ in ‚temno‘ svojih barv nepopisno dobro razdeliti; tem potem je znal proizvesti čaroben blesk. Naslikal je ‚luč‘, ne da bi očesu preveč bliščalo, ‚temo‘, ne da bi oko s črno barvo užalil.“

A hvale vredni niso ti predmeti, katere nam predočuje. V tem oziru se dá tem manje opravičiti, ker nam je one bajeslovne, v npravstvenem oziru itak grozno propale osebe vrh tega naslikal še v nagoti. In to ni lepo, ni estetično, najmanje pa krščansko. Duhoviti Hettinger pravi modro: „Die christliche Kunst verbietet das Nackte. Krščanska umetnost prepoveduje nagoto. Do tega je ne vodijo samo versko-npravstvena načela, temveč s tem je hotela umetnost sploh vrniti k njenim idejalom, katere je imela v starem veku v lasti. Le poglejte nesmrtnega Fidija! Nobeno njegovih del ni razgaljeno . . . Jednako sodita Platon in Ciceron . . .“

Umrli je Correggio dné 5. sušca l. 1534.

Plemeniti Vasari mu je posvetil lep življenjepis, v katerem med drugim milo pravi: „Correggio ni imel o sebi preponosnega mnenja. Tudi si ni domneval, da razume vso umetnost, ker je le predobro poznal njene težave. On je bil z malim zadovoljen in je vedno živel kot dober kristijan.“

Zadnje besede so pač najlepša sodba o tem pomenljivem, odličnem umetniku. Čednost je povsodi lepa; diči tudi najlepše spomin slavnih mož.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Konec.)

Slovensko koledarstvo smo pregledali od začetka do današnjega dné. Neznaten je bil začetek, visoko je dospelo naše koledarstvo danes. A izmed koledarjev naših ima izvestno pratika še vedno prvo mesto. Zato se sedaj ob koncu tega spisa še nekoliko pomudimo pri njej.

Kakor je narod slovenski majhen in skromen, tako je tudi ona, ki ga drami in poučuje, majhna in skromna. Do najnovejših časov so bili Slovenci skoro že med mrtve prištetí, pozabljen rod; ptujec se jih je spomnil le tedaj, ko je od njih kaj tirjal. Pratici se ni godilo nič bolje.

Prav so „Novice“ že l. 1847. pisale o njej, „da jo imajo ljudje v veliki časti od prvega prisostva noter do zadnjega grudna!“ Komaj pa zazori novoletni dan, glasi se nehvaležni klic:

Pojdi solit se ti, pratika stara!

Da si pobegnila, bil je že čas;

Leto je tvoje zavržena šara;

Prav je, da šlo je že enkrat od nas!

Staro pokopljemo torej zdaj prat'ko

Radi vsi — in priteženge vse

Jaz sem še spisal nagrobnico kratko.¹⁾

¹⁾ Novice, 1864. 2.; Dobrovoljka, zložil M. Froelich.

Kakor pa je narod slovenski v kljub svoji skromnosti trdoživ, tako je trdoživa tudi pratika, ker sme biti ponosna, da je med vsemi domačimi časniki in letnimi zborniki najstarejša, da bo slavila čez nekaj let že svojo dvestoletnico! Res lepa, častitljiva starost, — polna zaslug!

O slovenski pratiki smemo reči latinski rek: „Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.“ Bila je res le mala svetla kapljica, ki je leto za letom kapala med ljudstvo. Po skromnih svojih močeh je dramila k zavednosti, poučevala in zabavala: vse to do leta 1844. skoro nehoté in nevedé. Priobčevala je slabe svetniške sličice, nevkusno počeckane z barvo, prave karikature. Sličicam so bili pristavljeni napisi celi ali vsaj okrajšani in znaki dozdevnega vremena. Oče Marko Pohlin je jel po malem dodajati tudi uganke. To je bilo vse tje do leta 1844.! In vendar je bila vdomačena skoro v vsaki kmečki koči, celo tam, kjer ni znal nihče po črkah brati.

Pratika v taki prvotni obliki je najboljši znak tedanje mrtvične dôle v slovenskem slovstvu. Ko je z Japljem in Vodnikom zazorila nova dôle, poskusili so najboljši možje najprej z obširnejšim pratikarstvom, potem celo s časnikarstvom (leta 1795. in 1797.); a niti jedno niti drugo se ni posrečilo. Narod še ni bil goden. Šele z Bleiweisovimi „Novicami“ (1843) in z njegovo „Pratiko“ (1845) je napočil veselejši čas.

Vsakdo uvidi lahko, da se razvoj slovenskega naroda v glavnih potezah odsvita v pratiki, ki je storila za njega naobrazbo mnogo več, nego bi si kdo mislil na prvi hip. Sto let in še čez je bila pratika jedino redno slovensko glasilo. Še l. 1795. je pisal Vodnik v „Veliki pratiki“: „Veliku Krajncov zna krajnsku brati, škoda, da nimajo več dobrih krajnskih bukuv!“ V oni tožni dôle, ko so bili med našim ljudstvom po deželi redki celo molitveniki, ko je duševna suša trla zapuščeni narod čez in čez, bila je jedina pratika znan domači prijatelj, pravcati družinski Mentor! Ta drobna stvarca je bila zadnja nit, ki je marsikako samotno selsko hišo vezala na knjigo. Iz nje so se mnogi učili brati in pisati, spomin vaditi, da, celo — slikati po pratikarskih vzorcih. Svetniške sličice in vremenska znamenja so bila in so deloma še sedaj nekaki narodni „hijeroglifi“, katere je znala vedra slovenska umnost spretno in umetno tolmačiti in rabiti sebi v naobrazbo.

Ta duševna lakota in žeja je trajala tje do Bleiweisovih „Novic“. Marsikdaj je mladina v šolah, kjer se je le ponemčevala, pozabila še tisto malenkost slovenskega znanja, kar si ga je priborila iz pratike ali kakega molitvenika. Znani

pesnik Anton Oliban je kot učenec modroslovja celo l. 1845. v „pesmi Krajnskih učencev o začetku šolskega leta“ zakrožil otožno:

Lahko prebiramo gramatko
Ptujinov in uč'mo se radi,
Kako se njih beseda gladi;
Težko beremo krajnsko prat'ko!
Zatorej, bratje, se med prave
Li smemo domorodce šteti,
Če nočemo si prizadeti
Učit slovenščine se prave?
... Vsi trdno obljubimo:
Domači jezik gladko znati,
Reči slovenske prej č'mo brati,
In potlej klasike berimo!

Pratika je pisala čist slovenski jezik v jako lahkem, prijetnem slogu, ki je preprostim čitateljem nad vse prikupljiv; smeli bi ga imenovati „pratikarski slog“. Pogoditi sta ga znala zlasti dr. Bleiweis in Potočnik, deloma tudi dr. Poklukar. Kot strogo konservativna je pratika najdalje pisala z bohoričico; opustila jo je šele l. 1849. Pratika je mnogo pripomogla, da se je probudila narodna zavest. O nji veljajo iste besede, s katerimi je leta 1823. pozdravil „Kalendarec“ Varaždinsko pratiko:

O vi mali kalendarci!
Ne terpiju vas Magarci...
Ti si stiman prorok stari
Poznan vre on vsakoj fari:
Ak y neznaš pravog sleda,
Samo lezi vse brez reda...
Nut! ljubljene o Hrvati,
Ja vam hoću alduvati
Ov moj poslek se vsem mali,
Da bi ljubav bar imali
Vašem slavnom prot jeziku
Ki nam čini lepu diku.

Največ je pratika blagodejno vplivala na slovensko poljedelstvo, živinorejo, gozdarstvo, svilorejo, čebelarstvo, trtarstvo s kratkimi, a jednatimi spisi o vseh teh strokah. V novejšem času je z vsakoletnimi „gospodarskimi izkušnjami“ zvesta svetovalka našim gospodarjem in gospodinjam. Veliko zaslug si je nabrala tudi z naznanili ali inserati. Obe pratiki, „Velika“ in „Slovenska“, jih leto za letom priobčujeta celo kôpo. Mislimo si lahko, kako izborna sredstvo je to v prospeh in napredek domačega obrtstva in prometa; domače tvrdke spoznavajo prebivalci najzadnjih gorskih sël.

Pratika je služila tudi kot domači zdravnik, ker je podajala nasvete za razne bolezni. Razlagala je zakone, v kolikor se tičejo kmeta, pisala o novem denarju, kadarkoli je prišel v rabo, poučevala o volitvah ter v kratkih po-

tezah slikala istodobni politični položaj. Bojevita je bila le okoli l. 1873. Pozneje je pač vedno branila in zagovarjala svoja konservativna narodna načela, a le s kratkimi besedami. Sploh moramo omeniti, da v pratikarstvu in koledarstvu slovenskem se ne opaža toliko oni narodni razdvoj, katerega zasledujemo zadnja leta do malega v vseh naših političnih časnikih. Značilno je, kako „Velika pratika“ od l. 1879. dalje radostno napoveduje v geslih „boljšo dôbo“, „Slovenska pratika“ pa toži sočasno „o vremenih hudih stisk“, želeč: „Naj se srečno izide napačnih časov blisk!“ Odkar je pratika poročala o vojski v Bosni leta 1878., popisuje navadno obširneje politični položaj tudi ptujih držav. Dr. Poklukar je dodal tem poročilom življenjepise členov cesarske hiše, zaslužnih rojakov in slavnih ptujih politikov s slikami vred. — Zabavni del v pratiki so zastavice, katere so bile v prejšnjih letih mnogo bolj duhovite nego so sedaj. Nekaj let jih je namestoval „Vremenski Pogodnik“ Potočnikov, poln zdravega humorja.

Vse to skromno, a vendar obširno delovanje pratike ji je pridobilo med preprostim ljudstvom nenavaden ugled. Globok poklon so ji naredile „Novice“ že leta 1847. kot svoji „sestrici“, pišoč: „Z veseljem te bo sprejelo veliko tisoč ljudij. Brez tebe jim ni moč živeti, zato si pa tudi tako silno mogočna. Ako ravno si majhna stvarca, se vendar imenuješ vélika pratika, ker veš, da te ljudje v veliki časti imajo od prvega prosenca noter do zadnjega grudna. Zatorej ti tudi me to pismice pišemo in se tvoji besedi prav ponižno priporočimo . . . Zato ti pišemo, da nas kmetom kar najbolj priporočiš. Tvoja beseda je mogočna: Tebi ljudje vse verjamejo“ itd. „Novice“ niso nič pretiravale; pisale so golo resnico! S ponosom je pisal pratikar l. 1858. doslovno: „Kaj je na ti mali stvarci vélikega? Res je, da ni debela; pa za dvojačo tudi ne morejo biti debele bukve; zatega voljo je treba, da na malo prostora spravimo vsako leto veliko in dobrega blaga . . . Pristavljamo le to še, da iz majhnih bukvic utegne bravec marsikrat veliko več dobička imeti, kakor iz debelih, katere prebravši jih, položi brez škode na vekomaj v omaro.“ L. 1876. se je oglasil iz nova: „Rodoljubi, ne prezirajte opomina naše pratike, ki, četudi je drobna stvarca, je vendar že koristila več, kakor centi nekaterih listov, ki jih nikdo ne bere, ali če se tudi beró, ostanejo brez plodnega semena!“

Čeprav se je naše časnikarstvo, koledarstvo in slovstvo sploh zeló namnožilo, čeprav je sedaj mohorski koledar razširjen po celi slovenski zemlji, vendar pratika še slovi kot najbolj potrebna knjiga, „brez nje jim ni moč živeti“. Celó gospóda jo rabi semtertje, lično z

beležnico vred v platno vezano. Natiskuje se še vedno v ogromnem številu leto za letom. Že najprimitivnejše pratike v 18. stoletju so v 30.000 izvodih krožile po deželi. Začetkom 19. stoletja se je pridružila „kranjski pratiki“ v tolikih izvodih semtertje tudi „štajerska pratika“. Prva Bleiweisova pratika l. 1845. je šla med rojake v 32.000 iztiskih. O nje 50 letnici leta 1894. pa je natisnila Blaznikova tiskarna 80.000 „Velikih“ in 15.000 „Malih pratik“, torej vkupe 95.000 pratik! Približno toliko se jih natiskuje zadnja leta. — „Slovenska pratika“ Kleinmayrova se je izprva natiskovala v 15.000 izvodih; l. 1894. pa se je to število že več nego podvojilo, ker natisnilo se jih je 31.000. Tudi nje število raste.

Iz tega vidimo, da roma koncem 19. stoletja leto za letom okoli 125.000 pratik med Slovence. ¹⁾ Ogromno število! Povprečno dobi vsakih deset Slovencev po jeden izvod. Zadnja leta se jih razproda okoli 2000 Blaznikovih in Kleinmayrovih med našimi rojaki v Ameriki; leta 1895. pa so par stotin Blaznikovih naročili tudi Slovenci v Afriki, bivajoči v Aleksandriji in okolici.

V naših dneh na slovenskem ozemlju ni hiše, kjer bi bila pratika do cela neznana stvar; a vendar je na Gorenjskem mnogo bolj priljubljena in udomačena, nego na Dolenjskem ali na Notranjskem.

Celó v sedanji dôbi, ko zná že skoro vsakdo brati, ko ima svojo lastno šolo že vsaka večja vas, še vedno vse rado sega po pratiki. Stari ljudje proučujejo vreme, so-li stari vremenski reki zanesljivi ali ne, ali pratikar več vé, nego stari pregovori. Mladini na kmetih je pratika prvi „album“ slik ali nekak „Belvedere“. „Na njo se hoče zastopiti“, iz nje želi čitati marsikako dete, ki jo komaj zna prav v roki držati; čita po svetniških hijeroglifih, kakor ga je učila morda stara mati ali teta ali stari sivi oče. Na podlagi tega zvé prve zgodovinske povesti iz življenja svetnikov, ki so v pratiki naslikani, pred vsem seveda o svojem patronu. Izkušnja uči, da preprosto naše ljudstvo daje otrokom najrajše taka imena, ki so v pratiki zapisana. Marsikdo pa ji celó zameri, ako njegov zavetnik nima prostorčka v nji! In ko vidi otrok toliko sličic, katere ogleduje skoro vsak dan, kadar nima druge igrače, ni čuda, da poskusi sam kaj pripisati ali celó naslikati. Slovenska deca na kmetih napravi navadno prve svoje nedolžne križe-kraže v pratiko, kakor vidi očeta ali mater, ki v nji delata znamenja raznih

¹⁾ Ako prištejemo še nad 72.000 mohorskih koledarjev, visečo pratiko, skladni koledar i. dr., uvidimo, da sedaj leto za letom nad 200.000 koledarjev in pratik preplavi slovenski svet! Kako pa je bilo pred 100 leti?!

„brištov“ o gospodarskih stvareh. Uprav zaradi tega, ker pratika po otroških rokah največ trpi, zato se ne ohrani dolgo. Spred in zad ji odpada list za listom. Zamazane ostanke prišije mati ali stara mati k novi pratiki, da se le ta tem dalje ohrani, in jo položi na kako polico ali v omaro ali zad za ogledalo, najrajša tje, kjer otrok ne more do nje. Nekaterim starim ljudem je pratika celó nekaka „relikvija“, katero s častjo hranijo, seveda le tam, kjer nimajo malih otrok.¹⁾

„Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci!“ Ta rek zvršujejo dejansko naše pratike. „Utile dulci!“ jim je geslo. „Kadar ajda najlepše cvete in medene dišave puhté po lepem polju naše slovenske domovine, prihajajo tudi čitateljem našim v roke prve, nove pratike za slednje leto. Zato se zbiramo okrog Vélikega Šmarna v hladni senci domače lipe in se razgovarjamo o raznih novicah minulega leta.“ Tako je pisal dr. Poklukar v zadnjem svojem „Pogovoru pod lipo“ za l. 1891. Res je, kar piše „Slovenska pratika“ za l. 1896.: „Pratika je v prvi vrsti družinska knjižica, zato ji je tudi najbolj na skrbi družinska sreča.“ Koliko dolgih zimskih večerov skrajša in osladi ljudem na kmetih, ki si zastavljajo zastavice ali razmotrivajo to, kar jim pratikar „pod lipo“ pripoveduje, in kaj se po svetu godi, so-li vremenska pravila prava ali gospodarske izkušnje zanesljive itd. Celó vremenski znaki še vedno mikajo in vlečejo, ker so — v pratiki! Ko bi jih opustila, ne bila bi več — pratika!

Slovenski književniki doslej niso ocenjevali domačega pratikarstva in tudi ne mnogo omenjali. Le prepir zaradi mesečnih imen (l. 1845. do 1849.) je vzbudil malo pozornosti. „Ko pa se je „listognoj“ umaknil „listopadu“, in ko je l. 1865. Ivan Navratil „kozopersk“ namestil z „vinotokom“, potihnilo je vse o naši pratiki, če ne vpoštevamo F. Kočvarjevega spisa „Slo-

¹⁾ Neka mati je hranila vse pratike od istega leta naprej, ko so njenega edinega sina vzeli v vojake. V njih je zaznamovala dneve, kdaj mu je pisala, kdaj ji je on odgovoril. Druga žena je hranila cel sklad pratik. Na stara leta je vse oddala, češ, škoda jih je v peč zmetati; le dve si je pridržala: ono, v kateri je imela zaznamovan dan svoje poroke, in ono, ki ji je napovedovala dan smrti njenega soproga. „Če hočem biti vesela“, tako je dejala, „pogledam v prvo pratiko, če pa hočem biti žalostna, da lože jokam, vzamem drugo v roko.“ — Neki kmet na Štajerskem je podedoval od svojih dedov in pradedov do 160 pratik in še vedno jih je zbiral. Ne vem, kje so sedaj. — Neka stara preprosta žena (Ana Hrenova) je l. 1894. poslala družbi sv. Cirila in Metoda 50 gld. z opombo: „V letošnji pratiki sem brala, kako dobra je ta družba in koliko dobrega stori za naše otroke; zato ji to pošiljam.“ Takih in enakih vzgledov bi se dalo še mnogo naštet. Iz tega uvidimo, da še sedaj veljajo besede: „Ti si silno mogočna, tebi ljudje vse verjamejo!“
Pis.

venski kmečki koledar“, v katerem priobčuje razne vremenske pregovore in reke.¹⁾ Ravnikar-Poženčan pa je l. 1863. v „Zgodnji Danici“ zopet izrekel željo, naj bi pratika štela mesece tako kakor ljudstvo, namreč z vsakim mlajem nov mesec; a to seveda ni obveljalo.²⁾

Zgodovina slovenskega pratikarstva nam priča, da so se vedno odlični, celó najodličnejši pisatelji ž njim bavili. Verjetno je, da je Paglovec sestavil prve pratike. Pozneje zasledujemo pri tem delu Pohlina, deloma Japlja, Vodnika, barona Zoisa, Linharta, Debevca, Metelka, Potočnika, Bleiweisa, Poklukarja, Dežmana idr. Vodnikova „Vélika pratika“ je objavila prve poučne spise o zemljepisju in zgodovini slovenske zemlje v domačem jeziku. Velike zasluge za slovensko pratikarstvo ima poleg Potočnika zlasti dr. J. Bleiweis. Sicer je J. Stritar l. 1872. v svojih sonetih zaradi tega spustil nanj puščico:

Ti nam grmiš, ti delaš dež in jasno,
Ti pišeš véliko in malo pratko;
Slovenija te moli jednoglasno!

Toda s tem ni mogel utajiti zaslug, katere si je slavni „oče Slovencev“ nabral poleg drugega tudi s pratikarstvom. Dr. Jožef Poklukar je celó kot deželni glavar kranjski marljivo sestavljal pratiko do svoje prerane smrti. Kot nekako pratikarsko oporoko njegovo smemo smatrati besede, katere je zapisal v zadnjem „Pogovoru pod lipo“ za l. 1891.: „Slovenci! spolnite svojo dolžnost, bodite složni, volite zastopnike, ki so s svojo preteklostjo in značajnostjo poroki za to, da vsi Slovenci združeni ostanemo krog našega starega gesla: Vse za vero, dom, cesarja!“ Njemu kakor tudi drugim sotrudnikom se je pratika s tem skazala hvaležno, da je podala o njih prijazen nekrolog.

Poldrugsto let je pratika tiho delovala, vstrajno, brez prestanka. Za zasluge, katere si je pridobila v duševni in gmotni prospeh slovenskega naroda, zaslužila je brez dvoma častno svetinjjo. In prejela jo je! V onih kočljivih dnevih, ko so se strastno napadala načela, katera je ona vsekar in povsodi razširjala in zagovarjala, po dobljeni zmagi v tem duševnem boju, pritisnil ji je na čelo razsoden mož ne zlato, tudi ne srebrno, temveč njeni skromnosti in poštenosti najbolj primerno — svetinjjo svetega Jožefa, zavetnika slovenskega ozemlja! S to častno svetinjico odlikovana, pod tem na-

¹⁾ Koledarček družbe sv. Mohora za l. 1871., stran 167—181.

²⁾ „Danica“ l. 1863., str. 392. Obžaluje tudi, da je v pratiki preveč ptujih, a premalo domačih, Slovincem znanih svetnikov naslikanih.

rodnim praporom naj deluje vstrajno in zvesto še v bodoče!

Uprav v 50. letniku prenovljene „Vélike pratike“ se glasi geslo:

Združeni so v eni veri,
Da bi vsi Slovenci tako živeli!

Piše pa o papežu Leonu XIII., o nadvojvodi Francu Ferdinandu, o prvem slovenskem katoliškem shodu itd.

S krepkim, vzornim geslom je nastopila tudi drugo polstoletje, opominjajoč:

Krščansko, zložno skup živeti,
Da lepo nam domovina cveti!

Sicer je takoj v tem letu morala poročati o pretožnem in usodnem potresu, ki je poškodoval metropolo slovensko; a zaupati smemo, da nam bo v bodoče prinašala veselejše novice. V to Bog pomoz! V pogledu na „preroškega duha“ pratikarskega in na zadnjo velikansko nesrečo, pod katero je zajejala cela Slovenija, pa pomnimo besede izkušenega pratikarja, „očeta Slovencev“, dr. J. Bleiweisa, ki je l. 1846. zapisal v „Novice“: „Pričakujmo od Boga, česar nam je namenila njegova previdnost, in ne dajmo se strašiti od hudega, pa tudi ne prevzeti od veselega prerokovanja!“

Iz počitniškega dnevnika.

V. V Marijinem svetišču v Genazánu.¹⁾

Pozdrávljena v svetišču ljubeznívem
Ti hči prelepa svojega Sinú,
Ti zôra, ki si nam rodila Solnce,
Tolažba Ti človeškega rodú;
Pozdrávljena, dèhtéča roža skrita,
Devica čista, Mati plodovita!

Kakó so módri božji večni sklepi:
Tu sém pred vekí se drevíl je svet
Častít pohôtností bogínjo gnusno —
Zdaj Tebi hodi vredno slávo pet,
Ki se blestíš v devíštva lučí zláti,
Ki sama si ljubezni čiste Mati!

Pozdrávljena! Glej, pótnik jaz do Tebe
Prirómal truden sem v svetišče to,
O dáj, ozrì se v mé, ljubezni Mati,
Usliši vročo srčno mi prošnjó;
Ljubezni mi do Tebe plámen sveti
Čimdalje bolj v nestalnem srcu néti!

VI. Sabinske goré.

Sabinske goré, sabinske goré,
Kakó mi ve čarate v prsih srcé!

Na oknu sloním, na oknu sloním
Pa nemo tjékaj do vas strmím.

Po zemlji polega redek mrak,
Zamika se duša mi v sèn sladak.

¹⁾ Mesto v Láciju, sloveča božja pot k sliki in cerkvi „sv. Marije dobrega sveta“ (S. Maria del buon Consiglio.)

Pa se mi dozdeva, sabinske goré,
Da víšajo v mraku se vam glavé . . .

In bolj ko se víšajo, bolj spomin
Do dragih me žene, do lepših planin.

Do lepših drugih rôdnih gorá,
Kjer jezik in rod je slovenski domá —

Kjer cvètno mladost še enkrat vesel,
Še enkrat bi rad jo živeti pričel!

VII. Tivoli.

Tibur, Argeo positum
colono . . .

(Horacij Od. II. 6.)

Nikoli pač nisem sánjal,
Da bodem kdaj hôdil tod,
Kjer nêkoč zveneli, Horacij,
Glasovi so tvojih od —;
Kjer ti si v Mecenovi kášči
Brezskrbno življenje žil,
Ob Aniju se sprehajal
In sládko si vince pil.

In vèndar sem tukaj resnično
In gledam ta lepi kraj,
In pel bi, Horacij, da petí
Znam, kakor si ti znal kdaj —
A mêní, preljubi Horacij,
Takó se čimdalje bolj zdi:
Če moje bi čital pesmi,
Glasnó bi smejál se ti!

Narodopisna češko-slovanska razstava v Pragi.

(Priobčil Viktor Bučar.)

(Konec.)

Na desni strani glavne narodopisne palače so se razvrstili ti-le oddelki: Češka žena, kjer so razkazana raznoterna dela čeških žen; zemljepis, antropologija, statistika, pravništvo, cerkveni odbor, predmestne občine, trgovina, dela iz železa in drugih kovin, steklo, keramika, študentovstvo, godba, arhitektura, gledališče, lesna dela in čitalnica. Vse to je prekrasno urejeno; posebno cerkveni katoliški odbor je znesel sem cerkveno blago v taki bogatosti in raznoternosti, da se s pravico more imenovati ta oddelek riznica ali zakladnica narodopisne razstave. Cele vrste prekrasnih in starih dragocenih kelihov in mašnih oblek neprecenjene vrednosti iz 15. in 16. stoletja, raznoterih soh, križev, spominskih knjig, listin itd. iz časov sv. Vavilava in sv. Janeza Nepomuka se vidijo tukaj. To razstavo popolnjujejo zbirke čeških katoliških publikacij, popis in podobe romarskih mest, svetinje, podobice itd. Umeva se ob sebi, da je tudi glasba zastopana dostojno. Veliko je tukaj glasbenin in starih instrumentov, največ goslij. Glasbene in pevske šole in pevska društva so razstavila tukaj svoje izdaje. Posebni oddelki so tukaj dr. Antonína Dvořáka, Fibicha, Ondříčka, Bendla in Smetane, v katerih so njihovi rokopisi, darovi in odlikovanja.

Desno od vhoda od dveh stranskih paviljonov je paviljon mesta Prage, v katerem se vidi zgodovina glavnega češkega mesta od najstarejših časov do danes. Ob vhodu se kaže predzgodovinska dōba, a potem so izdelki glineni, iz porcelana, stekla, izdelki kovaški, ključavničarski in veliko cehovskih spominov. Cerkveni oddel je tudi tukaj lepo zastopan. Vidimo tukaj oltar iz 17. stoletja, cerkvenih listin iz 14. stoletja in prvi praški tisek, namreč biblijo iz leta 1448. pa veliko drugih cerkvenih rečij. V zasebnem oddelku je pokazana srednjeveška tortura z vsemi groznimi napravami. Človeka strese groza, ko vse to vidi. Zgodovinski oddelek je zastopan tudi z raznimi podobami, orožjem, spisi, mapami, prapori itd. od najstarejših časov. Vsi ti predmeti so last muzeja mesta Prage.

Nasproti paviljonu mesta Prage, a levo od vhoda je društveni paviljon ali „Spolková výstava“, v katerem je razstava čeških društev. Ako le pogledaš ta paviljon, pa si lahko misliš, kako je narastla med Čehi društvenost. Največ so razstavili vojaški izsluženci, kateri sami imajo 511 društev. Ta društva imajo tudi

svoj časopis in koledar. Nadalje vidimo razstavljenih veliko praporov, znakov in drugih starin raznoterih obrtnih cehov. Razstavile so nadalje tukaj čitalnice in druga zabavna društva, potem velikoštevilna človekoljubna, dobrodelna društva, posebno veliko zlasti katoliška delavska društva, katera imajo tudi svoje časopise. V tem paviljonu se nahajajo tudi športska društva in društva češka izven zemelj čeških n. pr. v Ruski, Hrvaški in drugodi.

Ko smo si ogledali glavno palačo in oba stranska paviljona, pojdimo naprej, kjer je videti še veliko lepega. Seveda ne popisujem vsega, ker bi se ta razgled preveč raztegnil, marveč samo najzanimivejše stvari in to, kar najbolj kaže pomen narodopisne razstave.

Če se obrnemo na desno od glavnega vhoda, dospemo skoraj do razstave ameriških Čehov. Prvi Čeh se je preselil v Ameriko začetkom 17. stoletja, a od tega časa se jih je selilo čimdalje več. Danes je Čehov veliko po vsej Ameriki, posebno v severni, tako n. pr. v samem Chikagu jih je do 70.000. Češka ameriška kolonija na razstavi je sestavljena iz pet skupin. Glavno poslopje je rezidencija (gosposko stanovanje). V pritličju je vse urejeno za stanovanje, pohištvo je jednostavno in praktično. V prvem nadstropju so razstavljene raznotere stvari. Tu so modeli hiš na valkih, katere lahko rinejo z jednega mesta na drugo. Drugo poslopje je češko-ameriška farma (kmetija z vrtom in dvoriščem). Tukaj so razpostavljene največ ameriške prirodnine. Tretje poslopje je cerkvice, narejena po vzoru prve češke ameriške cerkve v St. Louisu. Cerkev je lesena, zvonik — podoben gojzderski hišici — stoji sam zase. V cerkvi so razstavila češka katoliška društva, katerih je veliko v Ameriki, fotografije, publikacije, diagrame, mape itd. Kdor se hoče okrepiti s pravim kalifornskim vinom, temu ga ponujajo ameriško oblečeni ljudje v lepi ameriški gostilnici. V mali kolibici je razkazano tudi življenje in stanovanje Čehadelavca, dokler si kaj ne opomore. V drugi kolibi vidiš celó pravega Indijanca Huronca. Zadovoljen zapustiš ta kraj, prepričan, da Čehi onstran morja niso izgubili ne svoje vere, ne narodnosti in da bi v marsičem mogli biti vzor svojim bratom doma.

Za ameriškim oddelkom do ozidja je nameščena češka chalupa t. j. kmečka hiša, katera stoji tukaj še od zadnje razstave. Takrat je ta jedina zastopala pravi češki narod. Pre-

prosta je ta kmečka hiša z dvoriščem in vrtom. Notranjost je letos urejena muzealno. Tu so razstavljeni raznoteri modeli poljedelskega orodja in strojev, in veliko drugih gospodarskih predmetov iz Češke, Moravske in Šleske. Pri ozidju na desno je temporarna razstava gospodarska, n. pr. kónj, goved, ovac, perutnine, sadja i. dr.

Od ameriškega oddelka naprej na levo se vrsté paviljoni sokolski in požarnih bramb. Sokolstvo na Češkem je jako živo; s Češkega je prodrlo tudi med druge slovanske narode. Stoji na podlagi telovadbe in čistega narodnega duha že od l. 1862., ko sta je ustanovila Fugner in dr. Tyrš. Paviljon je urejen kot telovadna dvorana. V paviljonu požarnih bramb so razstavljene požarno-brambovske stvari; tudi se vidi tu razvoj požarnega brambovstva od najstarejših časov do danes.

Češko šolstvo je prav dostojno zastopano v dveh paviljonih. Čeprav je češko šolstvo danes izmed prvih v Evropi, rastlo je do najnovejših časov prav počasno. Mesto Budeč je imelo jako staro šolo, kjer je tudi sv. Vaclav latinski učil. Ko se je razširilo krščanstvo, pomnožile so se tudi šole, ker je katoliška cerkev ustanavljala župnijske in katedralne šole. Šole, posebno višje, so bile vse latinske; šele l. 1816. je bilo dovoljeno tudi na višjih šolah učiti češki. V srednjem delu na vhodu v paviljon je nameščen pedagoški „Slavin“, sohe, podobe, časopisi in spomini množ, zaslužnih za češko šolstvo. Tukaj je tudi „Muzej Komenskega“. V drugih sedmih sobah nam je predočena cela slika iz šole po vseh strokah. Tukaj je zastopano: računstvo, ženska ročna dela, slikanje, risanje, zemljepis, zgodovina, prirodne vede, petje, glasba in telesne vaje. Število vseh učiteljev in učiteljic čeških je bilo leta 1894. 2832, od katerih je katoličanov 2050. Veliko šol vzdržuje društvo „Ustředná Matice Školská“, katera ima tu poseben paviljon in deluje med Čehi kakor družba sv. Cirila in Metoda med Slovenci. V posebnem manjšem paviljonu so razstavljeni predmeti humanitarnih čeških zavodov in nadaljevalnih šol za ročna dela.

Zanimiv je tudi arheološki paviljon, ne daleč od paviljona požarnih bramb; v njem je razkazana predzgodovinska kultura čeških zemelj. V paviljonu evangeljske cerkve se vidi cerkvena reformacija na Češkem od začetka do danes z raznoterimi spisi, rokopisi in knjigami. Otožno zapušča človek ta paviljon, ker mu na misel prihajajo nezgode in velika škoda, katero je storila reformacija češkim zemljam.

Lepa je bila misel odborova, da razstavi posnetek češke razvaline iz srednjega veka: ta je grad Kokořín nad Mělnikom. Celi grad s stolpom je lesen, obvit s platnom, na katerem

je naslikano po naravi posamezno kamenje. Na vrhu je zrastle še drevje, kot znak starine. Pred gradom je jama, čez katero vodi most. V notranjih prostorih vidiš češko bojno zbirko in dioramo „Pobití Sasikův pod Benešem Heřmanom“ po znani pesmi v kraljedvorskem rokopisu. V stolpu so ječe in mučila. Najzanimivejša je ječa „Daliborka ali gladomorka“, v katero so spuščali take hudodelce, ki so bili obsojeni na smrt od lakote. Ječa je bila do 18. stoletja v starem kraljevem gradu v Hradčanih. Mehko srce se strese ob vsem tem, no kmalu ga mine strah, ko se spomni, da je v razstavi. V dvorišču je stari bojni voz, ki ga je Žižka izumil in rabil kot trdnjavo zoper konjico. V dveh sobah je tukaj tudi razstava kluba čeških turistov.

Idimo mimo velikanskega amfiteatra in gledališča in hitimo brž do Stare Prage. Po vzgledu nekaterih drugih mest se tu vidi del mesta Prage iz XVI. stoletja, in sicer mali trg ali „Male náměstí“. Vse je v naravni velikosti v posebni češki gotiki, leseno in pobarvano. Na severni strani trikota je cerkev sv. Linharda, katere danes več ni. Vsaka hiša je imela zunaj napis, po katerem se je poznala. Tako beremo: „Dům u anděla“, „Zde slove od starodávna u Hedviků“, „U lilije“, „U ráji“ itd. Hiš je vseh 27, a napisi so pisani z nemškimi črkami, kakor so pisali sploh v starih časih na Češkem. Na hišah so naslikani grbi posestnikov in znaki obrta, s katerim se peča posestnik, naslikane so druge podobe in napisi iz sv. pisma. V jedni hiši je razstavljen stara kuhinja, v drugi stara apoteka z laboratorijem. V sredi trga stoji posnetek starega, še zdaj stoječega studenca, kateri je res ključavničarska umetnina. Tu je več starih prodajalnic, v katerih se sicer prodajajo novejšje stvari, samo prodajalci s svojo staro nošo nas spominjajo minulih časov. Zvečer slišiš tudi nočnega čuvaja, kateri naznanja ponočne ure.

V češki vasi pa vidimo sedanje življenje češkega naroda na kmetih. Ta je jako ugajala vsem obiskovalcem razstave. Nad 20 hiš se vrsti na obeh straneh široke ceste. V hišah stanujejo rodbine iz dotičnih krajev in živé tudi na razstavi po svojih navadah. Pri hišah so vrta, njive; v hlevih so voli, krave, ovce, perutnina in svinje; a v hišah se kuha, peče, jí in spi. Celó gostilne so tu z godci, ki zabavajo obiskovalce in domačine. Ob razstavi sta bili tu dve poroki, kateri sta se prav slovesno obhajali. Sam predsednik razstave, grof Lažanský, in župan praški sta bila drugova!

Ko stopimo od desne v vas, zagledamo večje poslopje s stolpom, zvano „Rychta“ — sodišče. V pritličju je gostilna in staročeška kuhinja, a v prvem nadstropju je zbirka predmetov

spadajočih v kmečko sodstvo. V vasi stoji cerkev v posebnem zlogu 16. stoletja. V cerkev se pride čez lep hodnik, nad katerim je stolp z zvonovi; notranjščina je preprosta, okoli cerkve pa je vaško pokopališče, za pokopališčem je ribnjak, v katerem plavajo gosi in race. Pri ribnjaku je ribarska hiša, kjer se pletó mreže in lové ribe. Dalje vidiš vaško šolo, kovačnico in druge naprave. Najbolje je zastopan valaški oddelek. Tukaj je lepa hiša z velikim dvoriščem, gospodarskimi poslopji in na okoli vrt. Ne daleč od hiše je sušilnica za sadje, pila na vodi, bučelnjak. Vidi se tudi gozd, kjer Valaši pasejo ovce. Valaši (katerih ime prihaja od davno doseljenih Vlahov [Rumuncev] so jako pobožen narod; med njimi je tudi pravljica, da so valaški pastirji bili prvi, kateri so se poklonili novorojenemu

Izveličarju v Betlehemu. To misel je porabil znani češki slikar Liebscher v krasni podobi: Valaška madona.

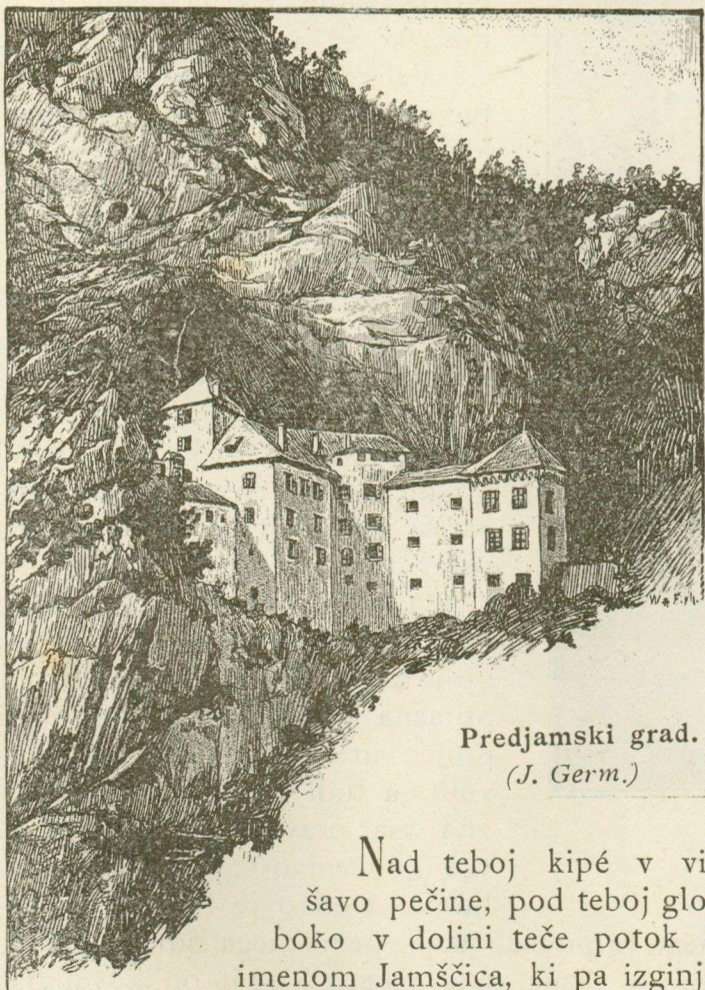
Ko sva si ogledala češko vas in posebno valaški oddelek, končajva, dragi čitatelj, ta razgled po razstavi. Utrujena idiva v prijazno gostilno; pri kozarcu dobre plzenske pive si oglejva še množico ljudij, ki pohaja po razstavi. Posebno zvečer hodijo gori in doli in čakajo —, da se pokaže svetla fontana v vsi svoji krasoti. Čudovito se preminjajo barve in žaré v raznih oblikah. Z veseljem navdana zaradi toliko znamenitostij zapustiva letošnjo praško narodopisno razstavo.

Razstavo je obiskalo nad dva milijona ljudij od začetka do dné, ko so jo zatvorili, namreč dné 23. vinotoka t. l.

Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Konec.)

Predjamski grad.
(J. Germ.)

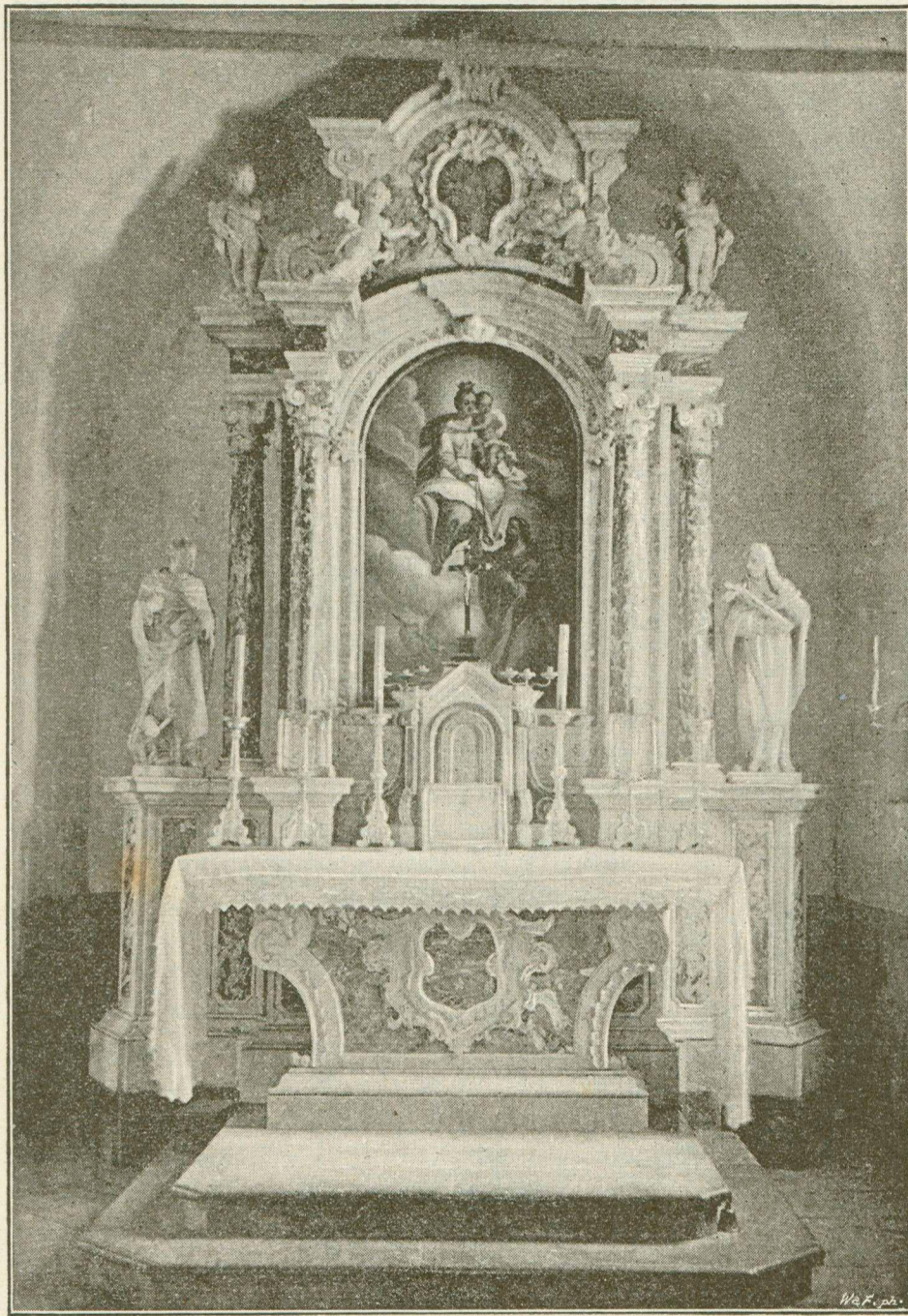
Nad teboj kipé v višavo pečine, pod teboj globoko v dolini teče potok z imenom Jamščica, ki pa izginja v zemljo. Čuden je ta svet; dejal bi: da si nadzemski in podzemski svet tukaj podajata roko in se raznovrstno družita. Tako je z vodami, tako je tudi s tem gradom. Potisnjen je namreč v hrib ali v skalovje, da se zdi, kakor bi grad sam bil samo izrastek iz kamenitega gorovja.

In vendar ni današnji grad nikaka posebnost, ako ga primerjamo s prvotnim, ki je bil v istini pravo gnezdo silovitih orlov, t. j. nasilnih vitezov Predjamskih ali „Luegerjev“. Dandanes prideš čez lesen mostič brez težave v grad, kjer ti razkaže samotarski logar vse prostore. Spominjam se še kapele, ječe, nekaterih sob v prvem in drugem nadstropju, kjer sem gledal skozi okna po dolini. A nekdanji grad je bil ves drugačen. Ako si namreč dospel do najvišjega prostora ali grajskega stolpa, potem greš po slabih skalnatih stopnicah še precéj visoko proti širni duplini. Ko si gôri, ozreš se najprej nazaj, kjer se ti kaže prijazen razgled po dolini, potem pa si ogledaš votlino samo. Nenavadnega ni tukaj prav nič; votlina je podobna drugim skalnatim votlinam po teh krajih in se razteza jako daleč v temno gorsko notranjščino. In prav ta votlina je bila nekdanji Predjamski grad. Sedaj si lahko misliš, kakšen je bil ta sloveči grad: votlina — spredaj zavarovana s skalo in zidovjem. Tu pač ni bilo nobene poti, nobene steze, ki bi bila vodila na grad. Morda se je dalo s težavo plezati po pečini, a navadno so gotovo rabili lestvice, katere so spuščali z gradú v nižavo, da so po njih prihajali in odhajali.

Lepote ni bilo na tem gradu. Zato lahko verjamemo, da so se tukajšnji gospodarji bavili največ v ptujini z vojevanjem, doma pa z ropanjem. Če pomislimo to, ne more nam biti žal za nekdanjimi vitezi Predjamskimi, četudi nas nekoliko pretrese smrt poslednjega moža tega rodú, znanega Erazma l. 1485. Izdajstvo

je vselej grdo, četudi se ž njim doseže ugoden uspeh.

Zgodbe tega viteza Predjamskega ne bom sedaj pripovedoval, ker je večini naših bralcev znana. Morda povemo o drugi priliki, ko bomo mogli podati več slik iz tega imenitnega kraja. Sedanji grad je torej zidan mnogo niže od nekdanjega gradú. Glavna stavba je iz l. 1570.;

Oltar rožnivenški v Hrenovicah.

sedanji lastnik je knez Windischgrätz, kateri pride sèm, kadar lovi po teh krajih,

Ozriva se še jedenkrat na strmo skalo, ki kipi v višavo, na temno votlino v njej in na sivi grad pod njo, potem kreniva nazaj na prvotno pot — proti Razdrtemu! Tje me vleče sedaj najbolj.

Zakaj sem šel proti Razdrtemu? Zato, ker me je vodila tu skozi pot na Vipavo, kamor

sem bil namenjen, pa tudi zato, ker sem hotel v Razdrtem pomuditi se pri dobrih znancih. Dober znanec je pa izvestno toliko vreden, kolikor kak umotvor, torej vreden, da si ga „ogledamo“ in pri njem pomudimo.

Razdrto ima nesrečno ime. „Razdrta vas“ pač ni hvala za noben kraj. Toda Razdrto nikakor ni razdrta vas, ampak je prav lična in dela čast veliki cesti, katera vodi skozi njo. Razteza se med dvema gorskima hrbtoma in se polagoma vzdiguje od vshoda proti zapadu. Ne daleč od Razdrtega se pa svet nagne proti Vipavi ali se prevali, in od todi ima — kakor mi je razlagal moj znanec Razdrčan — nemško ime „Präwald“, svoj izvir. Prav tukaj (na Žingarici) je tudi razvodje med vodami, ki tekó proti Jadranskemu morju, in vodami, ki gredó proti Dunavu. Zato je svet tukaj raznoličen in ti ponuja mnogo prizorov, zlasti, če hočeš iti na bližnji Nanos, t. j. na njegov južni nos, ki se imenuje Pleša.

Veliko ni Razdrto, ima namreč samo 65 hiš s 300 prebivalci. Med poslopji te morda zanima mala cerkev, posvečena sv. Trojici, in pa šola: a svetovnega slovesa nima niti prva, niti druga. Tudi pošte in gostilne nama ni treba preiskovati, te posebno zato ne, ker naju drugam vabi gostoljubje.

Oni gospod K., ki je bil prišel po mene in mojega mladega tovariša v Postojno, pripravil je na večer večji družbi prav časten in vendar prijazen sprejem, da je bilo jako živahno in veselo. Znana mi je dolenjska postrežljivost in prijazna gostoljubnost, ki sladi ptujcu ure pod slovenskim krovom, a tudi pravi Notranjec pozna vsa pravila, vse pomočke, vso ljubeznivost pravega gostoljubja. Koliko je bilo tu zabav-

nega pripovedovanja, nedolžnega smeha in dovtipov razne cene, v katerih se je odlikoval naš gospodar! Ko je pa bilo že pozno v večer, razšli smo se, in mene je vzel „v oskrb“ domači dušni pastir, moj vrli znanec in prijatelj iz davnih časov, vrh tega še najpristnejši Notranjec. Dobro se je spalo pod njegovo streho, pa tudi vstalo lahko in z jasno glavo, kar je najboljše znamenje dobrega počitka.

Snažna cerkev vselej priča o marljivem cerkovniku, pa tudi o skrbnem duhovnem pastirju. Jako mi je ugajalo v tukajšnji cerkvi, ker sem videl vse snažno, posebno še mašne strežnike dobro poučene in navajene lepega vedenja, kar je — kakor izkušnja uči — težavna stvar. Sploh — bil sem vesel svojega duhovskega znanca, njegove marljivosti in priljudnosti, tembolj, ker sem nekdam uprav njemu kot novomašniku med prvimi govoril slavnostno besedo.

A še nekoga sem imel tukaj, kateremu je bil namenjen moj obisk, res dragega in čislane znanca, Notranjca z dušo in telesom, poleg tega učitelja in naposled — kar je seveda „v mojih očeh“ največja zasluga — neutrudnega sodelavca pri našem listu, ga. T. Saj ga poznajo naši čitatelji po mnogih povestih z Notranjskega, iz tako ljube mu Vipavske doline. Njegova domačija je pravcata podoba domačije učiteljske. Lična soba, prijazna oprava v njej, mala kuhinja, v kateri se suče pridna kuharica, skrbna gospodinja, vrla žena in ljubezniva mati

ob jednom — toliko služeb v jedni osebi! — in kodrav pa priljuden dečko, veselje svojih starišev: to vam je lepa podoba učiteljevega življenja, kadar se mu smehlja mila sreča. Tako sliko sem videl tu pri svojem prijatelju.

Bolj vidna kakor ta lepa slika njegovega domačega življenja je slika njegovega javnega delovanja, v katerem se kaže spretnega pripovednika, natančnega opazovalca značajev, narodovega življenja in nad vse vnetega domoljuba. Zlasti pa je vzgledna njegova pridnost, zaradi katere se sveti njegovo ime daleč na okrog. Da bi ga mila sreča vodila še na širše polje, kjer bi več opazoval in si še bolj obogatil svojega duha, potem bi bili tudi njegovi proizvodi še bogatejši in raznovrstnejši.

Jako vesel vsega, kar sem tukaj videl, podal sem ljubemu znancu roko v slovo in vzal s seboj lep spomin častitega učiteljskega doma.

A čas je, da odrinemo naprej, ako hočemo biti opoldne v Vipavi. Zdravi torej, gostoljubni znanci, dokler se zopet ne vidimo!

Književnost.

Slovenska književnost.

Slovensko-angleška slovnica. Spisal Peter Jos. Jeram. Založila in tiskala tiskarna „Amerikanskega Slovenca“. 1895. Tower-Minn. U. S. Amerika. Ponatis ni dovoljen. 8°, str. 179. — Naša književnost se je prav izdatno pomnožila s to slovnico, ki bo lahko marsikom odprla vrata do svetovnega angleškega jezika. O pomenu za naše sedanje in bodoče izseljence ne govorim; ta stran je namreč dovolj znana, četudi je žalostna. Že površno listanje v knjigi ti kaže, da je izgovarjanje pisanih angleških besedij težavna stvar, zakaj 14 strani se peča samo ž njim. Angleško oblikoslovje je jako lahko, jednako tudi skladnja. Glavna stvar pri učenju je torej ta, da se učenec navadi besedij in izrazov. V ta namen podaje naša slovnica jako veliko vaj o različnih stvaréh našega življenja in delovanja.

Kolikor poznamo nemško - angleške slovnice, smemo naše slovenske biti Slovenci veseli. A toliko vendar nimamo v lasti angleščine, da bi mogli preiskovati napake v tej slovnici. Zatorej rajši gospodu pisatelju izrečemo zahvalo za prelepi književni dar iz Amerike in pa prošnjo, naj bi kmalu izdal tudi slovensko-angleški besednjak, o katerem pravi na str. 16: „Kadar se dvomi o izgovarjanju kake besede, pogledati je treba v: Slovensko-angleški besednjak, ki bo sledil slovnici, če jo Slovenci prijazno vsprejmó.“

L.

Ogled po bolgarski književnosti.

(Spisal Fr. Kovačič.)

III. Narodno bolgarsko pesništvo.

(Konec.)

Tudi v najnovejšem svojem delu: „Das Fürstenthum Bulgarien“ str. 107. je Jireček odločno zavrgel to zbirko, sklicujé se na to, da je sam dalje časa občeval s Pomaki in Mrvaki, katerim se pripisujejo te pesmi, tudi potoval je po onih krajih: pa živa duša ne vé za to nič. Sami Bolgari, ki dobro poznajo svojo domovino in narod, pravijo, da so to zbirko skrpali ljudski učitelji krog Seresa in Melnika ter dobrodušnemu Venkoviću izročili kot pristno blago. Neki učitelj se je celo sam pohvalil, da je bil „ortak“ pri tem delu.

Pravotnost zbirke je branil Venković sam v zagrebških „Narodnih Novinah“ (št. 69—70), toda pri njem je preveč delovala domišljija in je svoji stvari več škodoval kakor koristil.

Opomniti je, da nasprotniki prav ne poznajo cele zbirke, ker se večji del hrani v rokopisu v knjižnici jugoslovanske akademije.

Učeni, ali prezgodaj umrli slavist na zagrebškem vseučilišču dr. Lavoslav Geitler, rojen Čeh, si je dal truda, da je proučil celo zbirko. In ta, sicer učeni in trezni mož, s popolnim prepričanjem zagovarja to zbirko kot pristno narodno blago.¹⁾ Misлил je še pozneje stopiti pred svet s trdnimi znan-

¹⁾ Gl. „Vienac“ 1878, št. 8—11.

stvenimi dokazi za pravotnost te zbirke, a prehitela ga je smrt. — Geitler pravi, ako je to „fabrikat“, tedaj je moral sestavljalca biti ob enem največji učenjak in pesnik, kakoršnega pač ni bilo med prostimi macedonskimi učitelji in vaškimi popi. Še manj, pravi, je mogoče, da bi celo društvo skovalo to ogromno zbirko, ker bi se pač poznala hitro raz-

lika, pa vendar veje skozi celo zbirko jeden isti duh.

Vsekako se zdi, da ta zbirka mora imeti narodno podlago; mogoče je, da so nabiralci več narodnih pesmij zdužili v jedno ter jih tu in tam prestrojili za svoj namen. Geitler trdi, da se v tej zbirki nahajajo ostanki starega traškega jezika.

Razne stvari.

Lesena pratika.

Čitajoč v letošnjem „Dom in Svet“-u (na strani 56. pod črto) o lesenih pratikah, katere so rabili tudi Slovenci še v 18. stoletju, domislil si je č. o. Otokar Aleš, frančiškan in ljudski učitelj v Novem mestu, da je tako pratiko zasledil nekda v samostanu med staro zavrženo šaro. Šel je iskat in našel okroglo leseno ploskev, ki meri v premeru 13 cm in je 1 cm debela. Vanjo je vdelan od jedne strani koledar za l. 1783., od druge pa za leto 1784.

Naša slika je posneta precēj natančno po prvi strani. Na njej opazimo takoj, da ima le-ta pratika jednaka dnevna znamenja (delavnih in nedeljskih dni) kakor navadna papirnata. Predočuje tudi razne praznike in svetniške godove. Ako primerjamo to pratiko s katerokoli sedanjo, uvidimo takoj, da se skoro popolno strinjata.

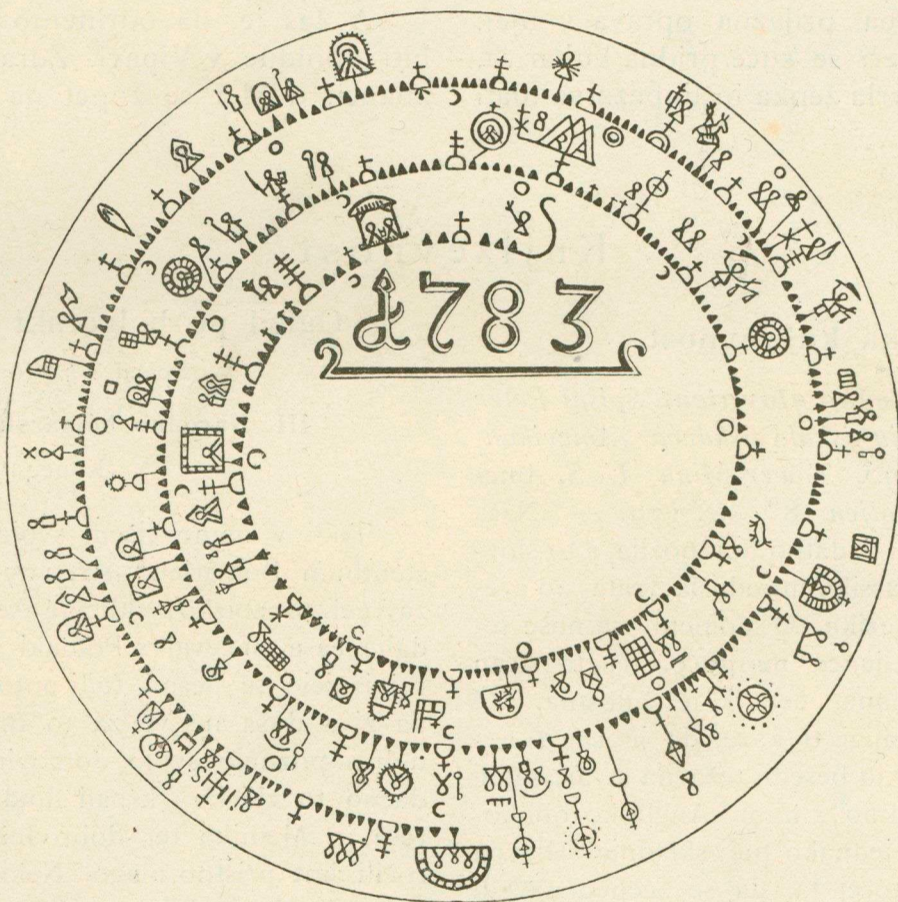
Na leseni pratiki se obrazci svetnikov zadostno razločujejo od obrazcev svetnic. Večji prazniki imajo okvir, nekateri celo dvojni in deloma tudi svetniški sij v obliki žarkov. Mučeniki imajo poleg sebe orodje, s katerim so bili umorjeni, n. pr. sveti Matija sekiro, sv. Lavrencij raženj, sv. Jernej nož itd.; nekateri se spoznavajo po simbolih, n. pr. sveti Anton Puščavnik po zvoncu, sv. Ignacij po žarečem

srcu, sveta Barbara po kelihu, sveti Florijan po banderu, sv. Mihael po tehtnici, sv. Jurij in sveti Martin jašeta konja. — Post značijo križci, peplnico riba, sv. Duha golob, sv. Rešnje Telo monstrancija in maji, itd. Tudi lunski izpremini in deloma celó dozdevno vreme imajo običajne znake.

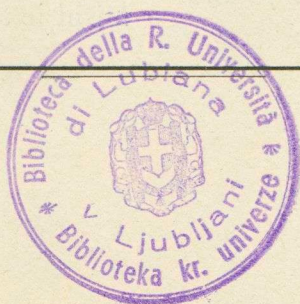
Vprašati se moramo, kdo je naredil to pratiko? Vdelana je v trd les, v toliki velikosti in obliki, da se lahko v žepu nosi. Vse poteze na nji pričajo, da jo je izrezljala vajena, spretna roka, da to ni bilo nje prvo rezbarsko delo. Našla se je v frančiškanskem samostanu. Iz tega smemo sklepati, da so take lesene pratike izdelovali redovniki v samostanih in jih razpošiljali med ljudi. Omenil sem že, da je ona pratika iz leta 1415., katero hrani ljubljanska licejska knjižnica, brez dvoma ostanek iz kakega kranjskega, najbrže frančiškanskega, samostana.

Z veliko dozdevnostjo smemo celó sklepati, da so frančiškani na Slovenskem že v 15. stol. spisovali take ljudske pratike. Naša lesena pratika, najdena pri frančiškanih, tem bolj utrjuje isto mnenje. A naj si bo kakor hoče, brez pomena in zanimivosti ta malenkost gotovo ni. V les vdelane svetniške, lunske, vremenske, postne in druge znake brez črk smemo po pravici imenovati — slovenske hijeroglife. — S tem smo dopolnili spis o slovenskih koledarjih.

J. B.

Lesena pratika.

Vabilo na naročbo.

Leto raznih težav in nezgod je minulo; prebíl jih je srečno naš list, prebíl tudi njegov urednik: z lepimi nadami zremo v novo leto, kakor gledamo z žalostnimi spomini v staro. Nò, tudi z veselimi spomini se oziramo nazaj. Premnogi naši naročniki so nam v minulem letu tako ljubeznivo in očitno pokazali svoje prijateljsko srce, da nas je večkrat ganilo do solz. Bog jim vse povrni!

Novo leto, novo delo. „Delo“, vstrajno in umno, delo za najvišje krščanske vzore in za blaginjo našega naroda, to smo si zapisali za geslo že tedaj, ko smo začeli izdajati list. Temu geslu smo bili vedno zvesti, pa tudi bomo do smrti. Delo opravljajo naši vrli sotrudniki z umom in vnetim srcem, delo opravljajo celó naši dragi naročniki s tem, da blagovoljno sprejemajo skromne sadove našega truda in nas podpirajo. Zahvala vsem iskrena in odkritosrčna!

Naš list smé brez samoljubja kazati uspehe svojega dela. Sicer nam je dobro znano, da hočejo nekaterniki tu in tam utajiti te uspehe. Smešno je, kako prezirljivo se dotikajo našega lista, kako mogočno in veljavno govoré o „prvem slovenskem leposlovnem listu“, kateri seveda ni naš. Vendar to nas ne moti. Tega, kar je, zaslug in pridobitev — ne more nihče spraviti s sveta, naj jih tudi taji ali prezira. „Dom in svet“ ima za seboj širše slovensko razumništvo vseh vrst in stanov; naročniki njegovi so najboljši dokaz, da naš list je list narodov.

„Dom in svet“ si šteje v zaslugo, da je postavil slike v svoj načrt, da ima ilustracije v pravem pomenu, ne, kakor bi slučajno na trgu pobiral to in ono podobo.

„Dom in svet“ si šteje v zaslugo, da je obširen za primeroma majhno ceno. To priča neovrgljivo, da delajo njegovi podporniki res požrtvovalno.

„Dom in svet“ si šteje v zaslugo, da je slovensko leposlovje na jedni strani očistil vsega, kar je bilo neprikladno z nramnega stališča, a na drugi strani mu je pridobil neko ugodno, zlato slobodo, katere doslej ni imelo. Ne rečemo, da smo objavljali same vzorne povesti, a kar smo objavili, bilo je dobro vsaj z jedne strani. V pesništvu je gojil list lepo epiko, in v dramatikí — to povemo na vsa usta — je storil poslednji dve leti več, kakor se je pri nas storilo že leta in leta.

„Dom in svet“ si šteje v zaslugo, da je gojil znanstvo — kolikor se je dalo — vsestransko in v nemal naše širše občinstvo za napredek.

Zlasti pa si je pridobil na polju umetnostij zaslug, kakor noben slovenski list doslej. Skrajni čas je bil, da se je začelo pri občinstvu vzbujati zanimanje za umetnost; drugače bi Slovenci zastajali za naprednimi sosedi.

In domoznanstvo! Kdo more tajiti, da ne izpolnjuje list svojega načrta: seznanjati občinstvo z domovino in drugim svetom? Res so spisi, kakor Loka, Celje, — nekoliko težka hrana, toda znanstvo se ne dá obdelovati v obliki mičnih povestij.

Naročniki vedó, da smo porabili vsak kotiček v listu za koristno berilo. Tudi nismo nikdar zaradi varčnosti krčili števila podob, da ne bi bil vselej spodobno odičen.

Krčili smo ocene knjig, izpuščali poročila navadnih dogodkov, ker bralci zvedó o njih v drugih mnogoštevilnih listih. List ima veliko prostora in podaje veliko gradiva, a vendar bi bili radi podali še več, mnogo več. Čim dalje izdajemo list, tem bolj se nam odpira bogato polje za delo, tem več gradiva se ponuja za razpravljanje.

V jezikovni obliki smo hodili po trdni poti, katere nam ni treba popuščati. Neprestanim novotarijam v pisavi se je bilo treba ustaviti s preišljeno stanovitnostjo, in tako smo dosegli, da vedó naši dopisniki, kakor je rekel nekdo, kako naj pišejo.

Bog nam je priča, da se zavedamo raznih nepopolnostij, a z namenom smo poudarjali tukaj nekaj stvarij, ker smo hoteli samo opravičiti svoje delovanje in braniti se mnogokratnega zaničevanja.

Zato mislimo, da smemo iti z zaupanjem na delo v IX. letniku. Leposlovje in znanstvo bomo obdelovali tudi zanaprej. Čeprav bi nekateri naši mladi bralci imeli rajši samó leposloven, nego pol leposloven, — pol znanstven list, vendar ne moremo znanstva izločiti iz načrta. Znanstvo je moč, s katero si pridobi narod boljšo srečo, večjo veljavo in spoštovanje med drugimi narodi. Znanstvu zapreti predale listove, reklo bi se: narodu škodovati. „Dom in svet“ bo gojil vedo in v nemal mlajše Slovence za vednostno napredovanje. Veda res ni igrača, a z igračami ni postal še noben narod velik.

Naslanjamo se na lepo število zvestih sotrudnikov; v zalogi imamo vsakovrstnih spisov, ki so vredni objave, in veliko slik. V leposlovnem delu imamo deloma na razpolago, deloma obljubljenih proizvodov dovolj, da bomo zado- stovali vsaki zahtevi. V vednostnem delu bo zlasti domovinoznanstvo zanimivo, bodisi po spisih, bodisi slikah.

„Dom in svet“ hodi po svoji poti. Veseli nas, da gredó drugi za nami in ne mi za dru- gimi; veseli nas, da naša leposlovna načela pro- dirajo in se javno pripoznavajo pravimi. In to nam vnema pogum, da bomo delovali po se- danji poti naprej in uporabili vse moči v prid narodu, katerega hočemo ohraniti zvestega Bogu, zvestega njegovim vzorom in lepim nekdanjim nadam. Da, vremena se bodo Slovincem zjas- nila! Kar je delavcev na slovstvenem polju, ki res ljubijo dom in goré za vzore, naj se nas oklenejo. Ako je še sedanja velikost listova nezadostna, pa ga povečamo.

Kako težko nam je prositi Slovence pod- pore in jih vabiti k naročevanju! A moramo. Ilustrovan list ne more živeti brez obilne pod- pore, ker nalaga založniku velike stroške. Kako lahko delo bi imeli, ko bi bil list brez podob!

A ker delamo za stvar, delamo najrajši to, kar je najtežavnejše. Saj vedó čislani naročniki, kako je z našim listom. Naša zaslomba ni noben slovenski Mecen, nobeno društvo, nobena ti- skarna, ampak jedino le naročniki sami in naši sotrudniki. Žalostno je, da mnogi naročniki — zlasti mlajši — tako pogostoma listu odnesó naročnino, katero so mu dolžni. Tako so taki mladi naročniki nekje v dveh letih listu od- nesli skoro 300 gld. O čem naj bi živel list, ako bi večina ravnala tako brezvestno? Zato prosi lastništvo listovo nujno, da bi naročniki, ki so zaostali z naročnino, svoj dolg poravnali. Druge naročnike pa prosimo, naj se potrudijo, da se list razširi. Ako bomo več imeli, bomo za list več dajali.

Naročnina za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake je naročnina 3 gld. 40 kr. na leto, 1 gld. 70 kr. za pol leta, in 85 kr. za četrť leta. Za Ameriko je naročnina na leto 2 do- larja, za pol leta 1 dolar.

*Lastništvo in uredništvo
„Dom in svet“-a.*

Jezikovni opomini.

(Konec.)

Pisatelj naj si živo misli, kako neki govori naše ljudstvo, pa lahko zadene pravo besedo in obliko. In duh jezikov stavi pravila, a isti duh dela tudi izjeme. N. pr. v národni pesmi: „Jaz pa *pojdem* na Gorenjsko itd.“ je čisti in pravi slovenski bodočnik. Toda zopet poje narod:

V nedelje jutro *vstala bom*,
V Ljubljan'co se peljala bom;
Pred avtmana *stopila bom* itd.

Kdo ne vidi, da se ravná pomen in oblika po zvezi besedij, kakor pravimo: po kontekstu! Raba dovršnega sedanjika v pregovorih je znana: „Kdor prej *pride*, prej melje.“ Prav tako v izrazih, kakor: „Ko *odpre* usta, *pokaže* se vrsta belih zob.“ V tem stavku je pomen jasen. Jednako: „Kamor se *obrneš*, povsodi vidiš . . .“ „Ako se ne *izpreobrnete*, bodete pogubljeni.“ Nar. pesem: „Ravbar se ob dlanu *poči*, Hitro mu na proti *skoči* . . . *Stopi* gori v svoje line Do gospoje Katarine . . . Ravbar še *zakliče* v drugo, Svitlih zlatov *dá* obljubo itd.“ Tako je v raznih stavkih pomen dovršnega sedanjika raz- ličen. Pomenja ne samo bodoči, ampak tudi se- danji in minuli čas, kakoršna je namreč zveza.

Dovolj! Hoteli smo pokazati, da ne kaže obsojati spisa ali knjigo, ako se ne vjema vsaka oblika s kakim splošnim pravilóm, saj se vselej ne more vjemati. Sicer pa zopet radi priznavamo, da ima naša knjižica „Čuvajmo . . .“ proti koncu mnoge jako dobre opomine o rabi po- samnih besedij.

Sitno je, ako poleg takih opominov in na- ukov učitelj sam dela napake. N. pr. (str. 29.): „V tem oziru greše še dandanes skoro vsi naši književniki in vzlasti vsi naši časniki, razen uže navedenih, vsi kvare nam dan na dan nevsmi- ljeno krepkožilasti naš jezik in *na mestu*, da bi nas približevali drugim slovanskim plemenom, oddaljujô nas ne samo od njih, nego celo od priprostega našega naroda.“ Ali je to vse lepo slovensko? Semtertje je pisava jako trda in okorna. In zakaj poje gospod Lamurski hvalo pisavi „Slov. sveta“, „Edinosti“ in „Soče“ s „Pri- morcem“ vred, zakaj neki pravi, da pišejo drugi naši časniki „tako slovenščino, ki ni drugo nego nemščina, slovenskimi besedami pokrita“, to vé pač le on sam. Kaže pa tudi ta vzgled, kaj lahko piše in govori mož, ako ravná celó v znanstvu pristransko.

